

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI TƏHSİL NAZİRLİYİ
AZƏRBAYCAN DÖVLƏT İQTİSAD UNİVERSİTETİ

İxtisas: 050321– DİZAYN

Qrup: 776

BURAXILIŞ İŞİ

Mövzu: XVI-XVII əsrlərdə İspan moda və geyiminin analizi

Tələbə: Əliyeva İnarə Şaiq qızı

Rəhbər: b/m.Cəfərova Lilipar Əli qızı

Kafedra müdiri: s.ü.f.d.Məmmədova Lalə Hamlet qızı

BAKI – 2018

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI TƏHSİL NAZİRLİYİ
AZƏRBAYCAN DÖVLƏT İQTİSAD UNİVERSİTETİ

Fakültə “Texnologiya və dizayn” Kafedra “Dizayn”

İxtisas: 050321– DİZAYN

Təsdiq edirəm:
Kafedra müdiri

“ 04 “ yanvar 2018

BURAXILIŞ İŞİ ÜZRƏ
TAPŞIRIQ

Qr.№ 776 Əliyeva İnarə Şaiq qızı
(soyadı, adı, atasının adı)

1.Mövzunun adı: XVI-XVII əsrlərdə İspan moda və geyiminin analizi

Universitetin « 04 » yanvar 2018-ci il № 2/4/2018
əmri ilə təsdiq edilmişdir.

2.Mövzu üzrə tapşırıq: XVI-XVII əsrlərdə İspan moda və geyiminin analizi

3.Hesabat – izahat yazısının məzmunu / işlənəcək sualların siyahısı /

1.Giriş. 2.Avropada geyimlərin yaranmasının ilkin tarixi inkişafı 3.XV-XX əsrlərdə Avropada geyimlərin inkişafının ümumi tarixi xarakteristikası 4. Avropada geyim tərzinin formalaşmasının əsas səciyyəvi xüsusiyyətləri 5.XV-XVI əsr geyim əşyaları və onların inkişafı 6.Sənayeləşmədən sonrakı dəb axınlarının geyim tendensiyalarına təsiri. 7.XIX əsr Avropa geyimlərinin formalarının inkişafı 8.XIX əsrin birinci yarısında Avropa geyim əşyalarının inkişaf yolları 9.II Dünya müharibəsindən sonrakı dövrün moda mənzərəsi

4.Qrafiki materiallar _____

5.Tapşırığın verilmə tarixi 04 yanvar 2018-ci il

6.İşin təhvil verilmə müddəti 05 iyun 2018-ci il

TƏLƏBƏ _____ İ.Ş.Əliyeva
/imza/

RƏHBƏR _____ L.Ə.Cəfərova
/imza/

Azərbaycan Dövlət İqtisad Universiteti "Texnologiya və dizayn"
fakültəsinin 776 qrup tələbəsi Əliyeva İnarə Şaiq qızının
"XVI-XVII əsrlərdə İspan moda və geyiminin analizi"
mövzusunda yerinə yetirilmiş Buraxılış işinə dair

REFERATI

Buraxılış işi giriş, 3 fəsildən, 52 səhifədən, nəticədən və müasir ədəbiyyat toplusundan ibarət olmaqla aşağıdakı bölmələrin həllindən ibarətdir.

FƏSİL I - də. Avropada geyimlərin yaranmasının ilkin tarixi inkişafı, XV-XX əsrlərdə Avropada geyimlərin inkişafının ümumi tarixi xarakteristikası və Avropada geyim tərzinin formalaşmasının əsas səciyyəvi xüsusiyyətləri haqqında geniş məlumat verilmiş və ətraflı araşdırılmışdır.

FƏSİL II - də. Orta əsrlərdə avropa kostyumunun inkişafı, XV-XVI əsr geyim əşyaları və onların inkişafı və XVI-XVII əsr geyimləri və onların inkişafı, həmçinin sənayeləşmədən sonrakı dəb axınlarının geyim tendensiyalarına təsiri haqqında geniş danışılıb və ətraflı müzakirə edilmişdir.

FƏSİL III - də. XIX-XX əsrlərdə geyim formalarının inkişafı, XIX əsr Avropa geyimlərinin formalarının inkişafı, XIX əsrin birinci yarısında Avropa geyim əşyalarının inkişaf yolları və II Dünya müharibəsindən sonrakı dövrün moda mənzərəsi ətraflı danışılıb müzakirə edilmişdir.

Beləliklə, Buraxılış işi qarşıya qoyulmuş bütün sualları tam əhatə etməklə bərabər tam şəkildə tamamlanmışdır. Ədəbiyyat siyahısında göstərildiyi kimi müasir və dünyəvi ədəbiyyatlardan istifadə edilmişdir.

Hesab edirəm ki, buraxılış işinin mahiyyətindən bu sahədə çalışan mütəxəssislər də məlumat əldə edib geniş istifadə edə bilərlər.

MÜNDƏRİCAT

Giriş	5
I FƏSİL. GEYİMLƏRİN YARANMA VƏ İNKİŞAF TARİXİ	7
1.1. Avropada geyimlərin yaranmasının ilkin tarixi inkişafı	7
1.2. XV-XX əsrlərdə Avropada geyimlərin inkişafının ümumi tarixi xarakteristikası	11
1.3. Avropada geyim tərzinin formalaşmasının əsas səciyyəvi xüsusiyyətləri	Ошибка! Закладка не определена.
II FƏSİL. ORTA ƏSRLƏRDƏ AVROPA KOSTYUMUNUN İNKİŞAFI	26
2.1. XV-XVI əsr geyim əşyaları və onların inkişafı	26
2.2. XVI-XVII əsr geyimləri və onların inkişafı.....	28
2.3. Sənayeləşmədən sonrakı dəb axınlarının geyim tendensiyalarına təsiri.....	30
III FƏSİL. XIX-XX ƏSRLƏRDƏ GEYİM FORMALARININ İNKİŞAFI.....	35
3.1. XIX əsr Avropa geyimlərinin formalarının inkişafı	35
3.2. XIX əsrin birinci yarısında Avropa geyim əşyalarının inkişaf yolları.....	36
3.3. II Dünya müharibəsindən sonrakı dövrün moda mənzərəsi	39
Nəticə və təkliflər	42
Əlavələr	45
Ədəbiyyat siyahısı	44

Giriş

Bir insanın estetik fəaliyyəti, həyatın bütün sahələrini əhatə edir: Bir adam, ən gözəl zamanlarından yola çıxaraq, hər bir çağda özünə xas zövq və ortaq estetik idealını ifadə edən fikirləri ilə fəaliyyət sahəsi yarada bilər.

Geyim - insanın estetik fəaliyyətinin bir növüdür. Bu sahənin yaranması və inkişafı müxtəlif mərhələlərdən keçmişdir. Mühəribələr, müxtəlif sənət hadisələri geyim əşyalarının yaranması və inkişafına da müxtəlif təsir etməkdədir. Dövlər dəyişdikcə, insanlar da yaratdıqları bu sahədə müxtəlif dəyişikliklər etmişdir.

Geyim ikili mahiyyətə malikdir. Həm tərəfdən önəmli ehtiyac duyulan tərəfi ifadə edir, başqa tərəfdən isə gözəlliyin tərifini ifadə edir. Tədrisən bir insanın estetik fəaliyyəti ilə maddi istehsal sahəsinin idealını ifadə edir. Bu ikilik tək geyim əşya sənətində deyil, mebel, toxuculuq, bəzək qablarının hazırlanması kimi başqa sahələrə də aiddir. Varlığının hər dövründə estetik fəaliyyət olan geyim sənəti ideal insanın daxili quruluşunu və görünüşünü əks etdirirdi. Geyim müxtəlif dövrlərdə tərəfindən yaradılan insanın klassik idealını vurğulayır və dəyişirdi.

Müxtəlif ölkələrdə uzun müddət davam edən geyim tərzləri kök salaraq artıq ənənəvi xüsusiyyətə çevrilmişdir. Geyim əşyalarının tarixi öyrənildikcə, müxtəlif millət və xalqların mədəniyyəti, ənənələri də öyrənilmiş olur. Bəzi geyim əşyaları isə zaman keçdikcə ya yox olur, ya da həmin xalqın ənənəvi adətinə çevrilir.

Həmçinin ölkəmizdə də bəzi geyim ənənəyə çevrilmiş və xalqımızın milli geyim əşyaları yaranmışdır. Geyim sənəti müxtəlif xalqların, ənənələrin, hadisələrin aynasıdır. Bu sənət dövrlər ərzində insanları öz təsiri altına salmış, insanların dəyişiklik yaratmaq arzusundan yaranan və insanların yaşayışına təsir edərək həyat tərzini dəyişən müvəqqəti yeniliklərdəndir. XIX əsrin ikinci yarısından əvvəlki vaxtda mövcud olmuş geyim tərzlərindən bəhs etmək çətindir. İkinci sənaye inqilabı nəticəsində cəmiyyətdə geyim anlayışı da tamamilə dəyişmişdir. Fransızlar üçün geyim hər cür adət və ənənədən uzaq ən önəmli bir vərdişə çevrilmişdir. Kostyumların keçdiyi inkişaf yollarını öyrənmək üçün

Avropa kostyumlarının yaranma tarixi və onların təkamülü geniş şəkildə tədqiqat edilmiş və inkişafı nəticəsində baş verən dəyişikliklər araşdırılıb tədqiq edilmişdir.

Avropa kostyumlarının inkişaf yollarını öyrənmək və təhlil etmək üçün elmi işdə bu məqsədlə aşağıdakı məsələlərin araşdırılması nəzərdə tutulur:

- Kostyumların yaranması və xüsusiyyətlərinin təhlili,
- Əsrlər keçdikcə geyim əşyalarda yaranan dəyişikliklərin araşdırılması,
- XIX-XX əsrlərdə Avropa kostyumlarında baş verən dəyişikliklər,
- Geyim əşyalarının dəyişməsinə təsir edən amillərin təhlili.

Tədqiqatın informasiya mənbəyi və işlənməsi metodları tarixən yaranan və formalaşan geyim əşya əşyalarının, kostyumların təkamülünün səmərəli tədqiqatına önəmlilənir. Tədqiqat isə elmi mənbələr, tarixi və arxiv sənədlərin xidməti ilə aparılmışdır.

Qədim zamanlardan geyim əşyalarının müəyyən bir funksiya daşmasını anlamaq mümkündür. Məlumdur ki, tarixin müxtəlif dövrlərində həm şərq, həm də qərb xalqlarının özünəməxsus geyim formaları olmuşdur. Yaranmış geyim formaları hamısı eyni bir kompozisiya ilə inkişaf etmiş, hazırki dövrümüzdə gəlib çıxmışdır. Bu geyim formalarının inkişaf yolları, inkişafı zamanı yaranmış olan qeyri-adi kompozisiyalar hazırkı dövrdə modelyer dizaynerlərin yeni ideyalarının formalaşmasına kömək edə bilər. Buna görə də, Avropa kostyumunun inkişaf yollarını, kostyumlarda müəyyən dövrlər ərzində baş vermiş dəyişiklikləri öyrənmək modelyer dizaynerlər qarşısında aktual problemlərdəndir.

Yeni və müasir geyim tərzlərinin yarandığı bir dövrdə dünya moda sferasına çıxarıla biləcək yeni kolleksiyaların hazırlanması üçün Avropa kostyumunun keçdiyi inkişaf yollarını öyrənmək aktual məsələlərdən biridir.

Diplom işi hazırda modelyer dizaynerə yeni ideyaların formalaşması və bu ideyalar əsasında dünya moda sferasına çıxarılması mümkün olan kolleksiyaların yaradılmasında köməklik göstərə bilər. Avropa geyim əşyalarının inkişafı, onların xüsusiyyətlərinin aşkarlanması və müasir dövrdə istifadə edilməsinə dair tədqiqatlar elmi işin elmi yeniliyi sayıla bilər.

I FƏSİL. GEYİMLƏRİN YARANMA VƏ İNKİŞAF TARİXİ

1.1. Avropada geyimlərin yaranmasının ilkin tarixi inkişafı

Geyim sənəti çox əsrlər əvvəl meydana çıxmağa başlamışdır. O insanı pis havadan, soyuqdan, günəşdən qorumaq üçün lazım idi. Lap əvvəllər cənub sakinləri bədənlerini bir parça ilə örtürdülər. Şimal sakinləri isə tikişləri olan parçalar geyinməklə kifayətlənirdilər.

Bir əşya kimi faydalı geyim əşyaları ilk olaraq yarandığı ölkənin təbii şərtləri ilə əlaqələndirilir. Eyni dövrdə fərqli iqlim şəraitində olan ölkələrdə geyim əşyaları iqlim baxımından fərqli olar. Onların istehsalı da cəmiyyətin məhsuldar qüvəllərindən, ölkənin iqtisadiyyatının inkişafından asılıdır. İqtisadiyyatın inkişafının müxtəlif dövrlərində geyim əşya hazırlamaq üçün müxtəlif texniki imkanlar var idi. Belə ki, qədim Yunanıstanda orta əsrlərdə və sonlarında yalnız yun və kətan parçalar istehsal edildiyi halda, bir neçə əsr sonralar artıq məxmər, zərxara və başqa parça toxuma dəzgahları var idi.

Geyim sənətinin mövcud olduğu keçmiş zamanlardan, hələ ibtidai icma quruluşu zamanlarında yaranmışdır. Geyim əşyaları ilk insan üçün estetik cəhətdən deyil funksional baxışdan vacib sayılırdı. Yəni, geyim bədəni günəş şüalarından, zərərli küləkdən, soyuq havadan qorumaq üçün vacib sayılırdı. Ehtimal olunur ki, insanda estetik təsəvvür formaları, insanın öz üçün lazımı əşyalar hazırlamasından sonra yaranmışdır. Çünki əmək alətləri, lazımı avadanlıq və ləvazimatlar, geyim əşyalarının mənimsənilməsi və hazırlanması prosesində insan özü müəyyən dərəcədə estetik anlayışlar hasil etmişdir.

İlk zamanlar insanı yaşadığı ərazinin heyvan və quşlarının rəngarəng və cəlbedici dəriləri özünə cəlb etmişdi. Nəticədə isə insanları artıq sadə sual olan – həmin heyvan və quşların belə heyranedici geyim əşyalarının olduğu halda, insanların niyə belə geyim əşyalarının olmaması düşündürür. Hətta diqqət yetirsək, ibtidai icma quruluşunda yaşayan insanlar içində ovçuların zəngin və cəlbedici geyimlərə malikliyi görməmiş mükündür.

Zaman keçdikcə insan özü üçün fərdi zövqünü və zamana uyğun olan estetik idealı özündə əks etdirən belə gözəllik təsəvvürləri özlərinin yaratdığı əşyalarda, həmçinin geyim əşyada əks etdirir.

Geyim formalarının yaranmasına iqlimin təsirləri də böyük olmuşdur. Müxtəlif ərazilərdə iqlim şəraiti hətta geyim əşyalarının yaranmasını da təyin etməkdəydi. Buna misal olaraq, XVI əsrdə italyan kostyumlarında xəz dəri məmulatları yalnız bəzək dekorasiya anlamı daşıyırdısa, Rusiyanın kostyumlarında isə o tək bəzək əşyası kimi deyil, hər şeydən öncə soyuqdan qorunmaq üçün parça kimi istifadə edilirdi.

Geyim əşyaları özündə dövrünün estetikliyi və idealını göstərən müəyyən obrazları nümayiş etdirməkdədir. Hər bir dövrün və xalqın öz gözəlliyini ifadə edən idealı mövcud olmuşdur. Məsəl üçün, eramızdan əvvəl böyük dövlət olan Yunanıstanda insan idealı kimi cavan və igid, yüksək səviyyəli təlim keçmiş bədənli döyüşçü idi. Bunun nəticəsində, yunanların geyim tərzini onların bədən quruluşunu az da olsa təhrif olunmadan nəzərə çatdırırdı.

Qədim dövrlərdə qadınların önəmli milli geyimi kalaziris olmuşdur. Bu geyim ilə qadınlar öz bədənlerini örtüb, çiyin qurşağı hissəsindən başlayıb, döş və bel xətlərinin geyimi isə bir yaxud iki düyünlə ayırırdılar. Kalaziris əsasən toxunma parçadan hazırlanırdı. Hazırlandığı parça isə elastik idi. Bunun nəticəsində parça qadının bədənində kip oturaraq ona sərbəst hərəkət etməyə mane olurdu. Bu yan hissələrdən açıq olan iki adam uzunluğunda olan düzbucaqlı formalı parça idi. Yan hissələr tikilib, geyim yuxarı nahiyəsində qolların rahat keçə bilməsi üçün açıq hissələr qoyulurdu.

Daha kasıb təbəqəyə mənsub olan qadınların geyimi isə ucuz parçalardan tikilirdi. Qədim Misir kətan-parça istehsalının vətəni idi. Bu parçalara naxışlar həndəsi fiqur formalarıyla vurulurdu. Bu əsrarəngiz naxışlar bəzən uzun lent şəklində bəzən isə müəyyən bir forma kimi təşəkkül tapırdı. Daha sonrakı dövrlərdə isə parça naxış motivlərində bitkilər və günəşdən, canlı həyatı nümayiş etdirən rəmzi əhəmiyyəti olan güllərdən, daha çox isə şanagüldən istifadə edilirdi, nadir hallarda yenə həmin məqsədlə həndəsi fiqurlara müraciət edilirdi. Geyim

parçalarını daha çox qırmızı, bənövşəyi, sarı, yaşıl, daha sonrakı zamanlarda isə başqa rəng çalarları ilə boyayırdılar. Parçanın rəngi isə parlaq ağ saxlanılırdı.

Din xadimləri və fironların geyimləri əsasən rəngarəng olurdu, hətta bura çox vaxt bəbir dərisi əlavə edilirdi. Həmin geyim əşyaları önəmli ayinlərin icrası zamanı geyinilirdi.

Yunan geyim əşyalarının önəmli cəhəti sıxlığı yüksək və yaxşı qırıqdırılan parça növlərindən istifadə olunmasıydı. Parça elə hazırlanırdı ki, ona naxış və başqa bəzəklərin vurulması rahat olsun. Bu dövrlərdə qadınların saç düzümləri daha mürəkkəb formalı olub, diadem, qaşlı sancaq, rəngli ip və lentlərdən istifadə edilərək bəzədilirdi. Belə diademplərdən, həmçinin qədim Yunan naxışlarından müasir dövrümüzdə geyim əşyalarında, həmçinin zinyət əşyalarının hazırlanmasında geniş istifadə olunur. Həm qadın, həm də kişi geyim əşyalarında gözəllik, qumaşlar vasitəsilə əldə olunurdu. O isə hərəkət edən zamanı insanın bədən formasını incəliklə əks etdirirdi. Geyim əşyalarının önəmliini drapirovka olunmuş parça təşkil edirdi. Bu parçanın uzunluğu və enindən asılı olaraq bərkidmə hissələri, qatlama prosesi, əyilməsi, parçanın bürünmə qaydaları da müxtəlif kostyum formalarının formalaşmasına imkan yaradırdı.

Antik dövrdə qadın geyimləri iki hissədən - xiton və qimatiydən təşkil olunurdu. Naxışları, gözəl bəzəkləri ilə diqqəti cəlb edən incə xitonlar erkən və daha sonrakı dövrlərdə dorik xiton və ionik xitonlara bölünürdü. Mövcud olduğu əsrlərdə müxtəlif xüsusiyyətlərə sahib olan dorik - xitonların üst hissəsi yuxarı qatlanaraq - naxışlarla, bəzəklərlə bəzədilirdi. İonik xitonlar isə daha çox büzməli olub, oma hissəsində adi, sinə hissəsində xaç şəklində bağlanırdı. Qimatiy növü isə qısa olub, zəngin naxışları ilə başqalərindən seçilirdi.

Qədim Roma daha əvvəl zamanlarda dövlət olmamışdır. Daha sonralar Avropanın və Asiyanın bir çox dövlətlərini öz təsiri altına alaraq, qədim Yunanstandan sonra böyük və qüdrətli dövlətə çevrilmişdir. Möhkəm idmançı bədəninə malik döyüşçülər qədim Romada gözəlliyi təmsil edirdi. Qadın ideali kimi isə daha incə bədənə malik qadınlar təmsil edilirdi. Romanın geyim tərzləri yunan adətlərinə əsaslanmağına baxmayaraq, kostyumlar imperiya zamanında

Romada daha böyük səviyyəyə çatmışdır. Roma qadın geyimlərində ən önəmli tunika, kişi geyimlərindən heç də fərqlənmirdi.

Bizim Eramızın üçüncü və dördüncü əsrlərinə qədər qədim Roma qadın geyimlərində qarışdırılmış geyimlərə üstünlük verilirdi. Bu hadisə Şərqi ağır parça məmulatlarını yüngül və incə Yunan ipək məmulatları ilə əvəz etməyə qədər davam etmişdi. Qadınların başlarını örtüklə və ya geyimlərinin bir hissəsi ilə örtürdülər. Qadın geyim əşyalarında bəzək əşyası kimi isə tikmələr, bürmələr, mirvari, gümüş və qızıl kimi qiymətli daşlardan istifadə olunurdu. İmperiya zamanında Romada süni hazırlanan saçlardan hazırlanmış hündür yelpiyə oxşar saçlar dəbdə olmuşdur. Roma qadınları dəridən məmulatlardan hazırlanan qızıl və gümüş lövhələrdən dekor edilmiş yumşaq başmaqlar istifadə edirdilər.

1.2. XV-XX əsrlərdə Avropada geyimlərin inkişafının ümumi tarixi xarakteristikası

XIV– XV əsrlərdə artıq Avropada yüksək keyfiyyətə malik parçalar istehsal edilirdi ki, həmin parçalar da Şərqdən gətirilmiş parçalardan keyfiyyətinə görə heç də geri qalmırdı. Yəni baxılan qotik üslubun yaranıb, hökm sürdüyü bir zamanda Avropa ölkələrində keyfiyyətli parça hazırlanmasına görə İtaliya birinci yeri tutmaqda idi. Siciliyada önəmliən ipəkçilik çox yaxşı inkişaf etmişdir. XIV əsrin əvvəllərindən başlayaraq parça hazırlayan ustaların Siciliyadan Lukka şəhərinə köçməsi (1381- ci il) başlanmışdır. Bunun nəticəsində ipəkçilik daha yaxşı inkişaf edir və bu şəhər ipəkçilik mərkəzinə çevrilir. Lukkada kilsə və sarayın adamları həmçinin feodallar üçün bahalı parçalar hazırlanırdı, Vatikan, İngiltərə və Fransa hökmdarlarının geyinəcəyi geyimlər üçün parça sifarişləri verilirdi. Baxılan bu dövrdə Venesiya əsasən məxmər parçaların istehsalı mərkəzi sayılırdı.

XIV əsrin əvvəllərindən başlayaraq bütün Avropada Venesiyada hazırlanan məxmərlər parçalar xüsusilə qızılı və gümüşü saplı, xovlu məxmər parçalar yüksək qiymətləndirilməkdəydi. Venesiyada hazırlanan nazik və şəffaf ipək geyim parçaları, Florensiyada hazırlanan üzərində gül naxışları işlənmiş olan məxmər parçalar, Genuyada hazırlanan qara fonda xırda naxışları olan, xovu kəsilmiş məxmər parçalar daha çox istehsal olunurdu.

Artıq XV əsrin ortalarından başlayaraq Avropa ölkələrində yeni sənaye yüksəlişi başlanmaqda idi, yəni sexlər öz yerini artıq manifakturalara verir, bunun nəticəsində işə əmək və ixtisas bölgüsü aparılmaqda idi. İtaliyanın əksər şəhərləri manifaktura istehsallarının mərkəzinə çevrilməkdəydi ki, bu da parça istehsallarının artırılmasına səbəb olmaqda idi. Artıq burada pambıq parça, yun parça, ipək parçaların manifakturaları da inkişaf etməkdəydi. İtaliyanın parça və bərbəzək istehsalı manifakturaları XVII əsrdə liderliyi öz əlində saxlamaqda idi.

XV əsrdən etibarən avropa kostyumlarının görünüşü Şərq geyimlərinin görünüşündən fərqlənirdi.

Avropa ölkələrində bədən formasını təkrar etdirən kostyumlar-karkaslar hazırlanırdı. Bu dövrlərdə kostyumların forması tez-tez dəyişirdi. Bel xətti aşağı endirilir, qadın geyimlərində istifadə edilən dekoltenin forması dəyişdirilirdi. Dekolte düzxətli formasından üçbucaq, daha sonrakı dövrlərdə isə xaç forması ilə əvəzlənmişdir.

Daha sonralar alman tarixçisi olan Q.Veys orta əsr tarixini “dərzilərin ağalığ dövrü” adlandırmışdır. Artıq modaya uyğun geyim hazırlayan dərzilərin işləri yüksək qiymətləndirilməkdəydi. Həmin dövrdən başlayaraq sosial statusu yalnız parçanın qiyməti deyil, üzərindəki naxışları deyil, həm də dəyişməkdə olan modanın tələbatına uyğunluğu müəyyən edilirdi.

Həmin dövrdə artıq cismani gözəllik alicənablıq qayəsinin ayrılmaz hissəsi sayılırdı. XIV əsrin əvvəllərindən dövrünün idealına uyğunlaşaraq bədənin formasını yaxşılaşdırmaq üçün geyimin konstruksiyasında bir sıra kəşflər edilmişdi. XV – XVI əsrlərdə artıq bütün Avropa ölkələrində İtalyada hazırlanan İtalyan kostyumlarına meyl artmışdır. Bu meyl İtalyanı ümumavropa modasının ən önəmli, əsas nümunəndəsindən birinə çevirmişdir. İtalya mədəniyyətinin önəmli cazibədarlığı məhz İtaliyada olan mənəvi həyatın klassik yüksəlməsinin baş verməsi – yəni ölkənin Dirçəliş dövrünün başlanması ilə izah edilə bilər.

Avropada başlanmış və davam etmiş otuz illik müharibə öz təsirini kostyuma da göstərmişdir. Bu müharibə dövründə isə ən modaya uyğun geyim hərbiçilərin kostyumları hesab edilirdi. Kostyumla bərabər dərzilər onun boğaz hissəsi qatlanmış, dabanlıq hissələrində şporları olan, boğaz hissəsi uzun olan kavaləriya çəkmələrindən, daha çox düymələri olan plaslardan, enli quş lələkələri köməyilə bəzədilmiş şlyapalardan daha geniş istifadə edirdilər. Qadın kostyumunda isə bir başqa dəyişikliklər baş verməkdəydi. Belə ki, qadınların istifadə etdiyi metal karsetlər aradan qaldırılır, bel xətti bir qədər yuxarı hissəyə keçirilir, həcmi artır, burada artıq kişi modasına uyğun olan elementlər meydana gəlirdi.

XIV Lüdoviqin hakimiyyətə gəlməsindən sonra Fransa modası özünün ən yüksək tempində inkişaf etməkdəydi. Bu dövrlərdə Fransada yeni moda sahəsi –

dərzi qadın peşəsi yaranmağa başladı. Beləliklə, kişi və qadın dərzilər peşələrinə görə artıq bir – birindən tam fərqli mənada fərqli olduğunu müəyyənləşdirir, yəni artıq kişi kostyumlarını kişi dərziləri özləri, qadın donları, baş üçün istifadə edilən geyimlərini, aksesuarları qadın dərzi və modistkaları hazırlayırdılar.

XVII əsrdə hakimiyyətdə olduğu zaman Fransa XIV Lyudoviqin dövründə Avropanın moda sahəsinin qanunvericisinə çevrilmişdir.

Həmin dövrdə Fransanın maliyyə işləri üzrə naziri ölkənin inkişafında olan krujeva istehsalı nəticəsində əldə edilən yüksək gəliri çox yaxşı dərk edir, nəticədə 1665 – ci ildə Alanson şəhərinə yaxın ərazidə krujeva istehsalı ilə məşğul olan emalatxananın əsasını qoyur. Həmin emalatxanada 30 nəfər Venesiya dərziləri bir il ərzində fransız qadınlara öz sənətlərinin bütün sirlərini öyrədirlər. İstehsal edilən ilk krujeva nümunələri ölkənin hökmdarına göstərilir, bu nümunələri bəyənən hökmdar artıq ölkəyə gətirilən krujevalardan imtina edib, bu krujevalardan istifadə edilməsinin qarşısını alaraq, istifadəsinə qadağa qoyur.

Tezliklə Fransa istehsal etdiyi krujevanı başqa ölkələrə ixrac etməyə başlayır. Nəticədə XIV Lyudoviqin Versaldakı yeni iqamətgahına köçür və bu köçürülmənin şan – şöhrəti bütün Avropa ölkəsi hökmdarlarında tərəfdarlıqla yanaşı paxıllıq hisslərini də oyadır. Həmin dövrdən başlayaraq Fransada hazırlanan bütün əşyalar qiymətli zinət əşyaları və eleqantlıq simvoluna çevrilir. Həmin dövrdən sonra Fransadan başqa ölkələrə ipək parça, ipək lent, krujeva kimi yeni biçimli və fərqli görünüşə malik bəzəkləri olan geyimlər ixrac edilməyə başladı.

1642-ci ildən başlayaraq Parisdən ildə bir neçə dəfə bütün Avropa ölkələrinə son modaya uyğun mumdan düzəldilmiş iki ölçüdə-böyük və kiçik Pandora gəlincikləri hazırlanıb göndərilirdi. Böyük Pandora rəsmi şəkildə dövlət kostyumların üçün nəzərdə tutulduğu halda, kiçik Pandora isə adi insan geyimlərini reklam etmək üçün nəzərdə tutulub. Qeyd etmək olar ki, Pandora gəlinciklərinə hədsiz maraq bu dövrdə o qədər böyük olub ki, hətta bu gəlinciklər müharibə ərazisindən də keçərdisə döyüşlər həmin zaman dayandırılırdı. Gəlinciklər ərazinin bu hissəsindən keçdikdən sonra həmin döyüşlər davam etdirilirdi.

1670–1680–cı illərdə hazırlanan kostyum böyük fransız inqilabına kimi yüz ildən bir dövr ərzində demək olar ki, dəyişilməz olaraq qalmışdır. Bu kostyum köynək, dizə kimi tumandan, uzun qolları olan alt geyimindən, qollu və düymələnə bilən üst geyimindən ibarət idi.

XVIII əsrin sonları XIX əsrin əvvəllərində qat – qat və dairə şəklində olan iç ətəklər öz yerini daha sadə tək qatı olan daxili ətəklərlə əvəz etmişdir. Pambıq parçadan düzəldilən korsetlər daha çox geyinilməyə başlanmışdır. Bu dövrə aid paltar nümunələrində ətəyin uzunluğu ayaq biləklərinə qədər uzadılmaqdaydı. Qol hissələri bol ya da dirsəkdə darlaşıb biləyə qədər enlənirdi. Paltarların üst hissəsinə bu dövrdə dəb halını alan fiqarolar (bulerolar) istifadə edilirdi. 1820 – ci illərdə isə qadın paltarlarında köklü dəyişikliklər olmuşdur. Bel hissələri incə göstərən korsetlər, çan formalı ətəklər həmin dövrdə yenidən dəb formasını almışdır. Bel hissədə qalın kəmərlərdən istifadə edilərək, bel formasının incəliyi göstərilmişdir. 1825 – ci ildə ilk olaraq “Qoyun budu” adı verilən qollar yaranmışdır. Həmin qollarda üst hissə büzməli formada, bilək hissəyə doğru daralan formalardan istifadə olunmuşdur. XIX əsrdə qollar çox bol olurdu. Şlyapalar daha çox tüklərlə bəzədilirdi, paltarlar isə bel hissəyə otuzdurulurdu. ətəklər daha çox bol və büzməli tikilirdi. Həmin dövrdə də qadınlar daha çox saçlarına müxtəlif mücəvhərlər, qiymətli daş əşyalar, tük və çiçək aksesuarlar taxırdılar. Əllərindəki çətirlər isə paltarlarını tamamlayırdı. Dəri və velvet parçadan düzəldilmiş, gümüşü zəncirlər olan belə asılmış çantalardan geniş istifadə edilirdi.

Qadınlar gecələr daha çox uzun əlcəklər geyinirdilər. Həmin əlcəklərin üst hissəsi qiymətli daşlar, qızıl, gümüş, almaz, yaqut, mirvari kimi daşlarla bəzədilirdi. Əlcəklər daha əvvəllər biləyə qədər, gecə paltarlarında istifadə üçün isə bir az daha uzun olurdu. Fransada qadınların istifadə etdikləri daş-qaşlar, Napolyondan sonra daha da geniş istifadə edilird. Yunan stilli taclar, kəmərlər və boyunbağlar, sırğalar, biləziklər taxılırdı. Avropa ölkələrində olduğu kimi Amerikada da daş-qaş taxmaq dəb halını almış və qadınlar artıq tək gecə deyil, hətta gündüzlər də daş-qaş istifadə edirdilər. Daş – qaşlarda klassik dövr və qotik dövrün təsirləri görülürdü. Əsrin ortalarından başlayaraq müxtəlif model və

bəzəmələrdə artıq uşaq papağı formasında, çənə hissənin altında bağlanan papaq formaları dəb olmuşdur. Həmin dövrdə istifadə edilən daş-qaş və aksesuarlarda bəzi dəyişikliklər aparılmışdır. Qadın paltarlarında qollar ləğv olunmuşdur. Əsrin əvvəllərində boynu boş saxlamaq və qollarda bilərzik, barmaqda üzüklər və broşkalar daş-qaş kimi istifadə edilmişdir. Şərq ölkələrindən təsirlənib rəngli velvetlər düzəldilir, tüklü türbanlar istifadə edilərək dəb halını almışdır. Saçlar sadə və toppuzlar yığılaraq dəb olmuşdur.

1820 – ci illərdən başlayaraq artıq köynəyin üstünə qabaq hissədən düymələnən və arxa hissədən bağlanan yaxalar taxılırdı, uzun şalvarlar artıq geyinilməyə başlanmışdır. Bu geyim modeli 1800 – 1815 – ci illər aralığında bütün Avropaya yayılmışdı. Həmin paltonun ön hissəsi kvadrat formasında olub, belə kimi, (arxada) quyruq hissəsi dizə qədərdir. Yaxalıq hissələr əvvəllər dik tutulurdu, qolların üstü hissəsi və çiyinlər doldurulurdu. Rəsmi dəvətlər zamanı ön hissədə qısa, ön hissədən arxaya doğru uzanan uzun şalvarlar, o vaxtdan dəbli kişi olaraq tanınan “Beau Brummel”in geyindiği dəb idi. Həmin şalvarlar əvvəllər dar olaraq, biləyin üstündən düymələnirdi. Bu əsrin əvvəllərində kişilərdə də aksesuar olaraq çəlik, qalstuk və kəpənək forması olan qalstuklar dəb halındaydı. Daha əvvəllər Napoleon şlyapası kimi olan, daha sonralar slindir formasında hazırlanan şlyapalar istifadə edilməyə başlanmaqda idi. Gündəlik həyatda kostyuma slindir, mərasimdə istifadə olunan kostyuma isə üçbucaq formalı əlavə edilmişdir.

Napoleonun süqutu nəticəsində dəb ağ rəng ilə də vidalaşır. Artıq ağ rəngli paltarlar dəbdən düşüb və nəticədə ağ rəng geyinən insanları “köhnə dəblə geyinən” adlandırırdılar. Bu dövrdə də dəbdə yenə ciddilik hökm sürməkdəydi. Fransız inqilabı nəticəsində bu dövrün kişi dəbinə təsir etmiş və nəticə olaraq kostyumlar sadələşmişdi. Bu zaman dəbdə olan parik, saçların pudralanması, üçbucaq forması olan şlyapalar dəbdən düşməyə başlayırdı. Artıq məxmər və naxışı olan ipək parçalardan istifadə olunmaqda idi. Bunun yerinə isə sadə şal və yun parçalardan istifadə edilirdi.

Kişi geyimində qara rənglə yanaşı yaşıl, mavi, qəhvəyi, sarı rənglərdən istifadə olunmaqda idi. Sadə və ideal görüntüyə malik kişi geyimi “dendi”

adlandırılırdı. Bu dövrdə İngiltərə dənizmin mərkəzi sayılırdı, daha sonra həmin cərəyan Avropaya da yayılmışdır. Sadə geyim olsa da, dendi geyimi çox bahalı bir geyim növü idi. Hətta həmin geyim tərzində korsetdən belə istifadə edilirdi. Geyim sadələşdiyinə üçün yeganə gözə çarpacaq element qalstuk olmuşdur. Həmin səbəbdən bu zaman qalstuka tələbat artırdı. Kişi səliqəli görünmək üçün gün ərzində bir neçə dəfə geyindiği paltarını dəyişməli və köynəyi daim tərtəmiz olmalıydı.

Qadınların geyimləri ampir dövrünün davamı olaraq inkişaf edirdi. Romatizm dövründə əvvəl olan müxtəlif tarixi dövrlərə daha çox maraq var idi. Fransa və İngiltərə həmişə olduğu kimi yenə də geyim modasının hegemonu olaraq qalmaqdaydı. Kişi kostyumları əvvəllər olduğu kimi ciddi və sadə olaraq qalır, “frank” yenə hakimliyi əlinə almışdır. Uzun şalvarlar, ipək parça və ya məxmərdən hazırlanan rəngli jilet, qalstuk əlavə edilirdi. Qalstuk əsas məsələsi səliqəli bağlanmalı idi. Üst geyimi olaraq isə palto gündəlik geyim növünə çevrilirdi. Paltonu çox zaman artıq cavan oğlanlar geyinməyə də başlamışdı. Bu dövrdə dəbdə olan şalvarın ayaq hissəsi qövsvari kəsimdə idi. Bu dövrdə dənilərin şalvarları ağ və ya açıq rəngli, jileti isə damalı və yaxud güllü, yaxalıq hissəsi isə sərt və dik formalı olurdu. Astar hissə geyimin ahənginə uyğun olaraq seçilməkdəydi. Ancaq romantizm dövrünün sonunda yaxalıq hissə indiki formanı yavaş-yavaş almağa başlayır, ön hissədən qalstuk taxılırdı. Qalstuklarda isə axşamlar ağ rəng, gündüzlər isə qara rəngə üstünlük verilməkdəydi. Romatiklər qara qalstuku daha çox bəyənidilər. Bu dövrdə qadın geyimi kişi geyimindən daha çox dəyişikliyə məruz qalmış, geyimlərin bütün silueti dəyişmişdi. Tuman bir az qısalmış və paltarın gövdəsi bədənə kip otururdu. Bu dövrdə köynək meydana gəldi və qadınların zahiri görkəmi müxtəlifləşdi. Korsetdən yenə də istifadə olunurdu. Qollar çiyindən dirsəyə, dirsəkdən də biləyə doğru genişlənirdi. Dekoltdə artıq çiyinlər də görünməyə başladı. Dekolte başın formasının gözəgəlimli olmasını tələb edirdi.

1830 – cu illərdə paltarların qolları və bədəni nisbətən daraldı və dekolte aradan qalxdı. Tuman qısalır və çoxlu qırçınlarla bəzədilirdi. Həmin dövrün

axırlarında güllü və yüngül parçalar məxmər və kətan parçaları sıradan çıxardı. 1829 – cu ildə Parisə yeni gələn mühəndis Bartelemi Timonye tikiş maşını ixtira edir və bu səbəbdən dəb böyük dəyişikliyə məruz qalır. II Rokoko dövründən başlayaraq Çarlz Frederik Vortun yaratdığı “krinolin”lər dəb olmağa başlayır və 1850 – ci ildə ən yüksək inkişaf mərhələsinə çatır. Krinolin zəngəbənzər büzməli tumandır və altdan üt-üstə geyinilmiş alt tumanlar vasitəsilə formaya salınır, yumşaq materialı olan parçalardan tikilirdi. 1856 – cı ilə qədər alt tumanlar geyinilirdi. 1859 – cu ildə süni krinplin meydana gəldikdən sonra buna ehtiyac qalmadı. Artıq 1867 – ci ildə insanlar krinolin geyinməkdən imtina etməyə başladılar. Paltarın kip bədənə oturan forması və enişli çiyinləri dəbdə hələ də romantizm üslubunun davam etdiyini göstərirdi. 1870 – 1890 – cı illərin modası böyük şəhərlər modası idi. Əvvəlki dövrlərə görə kişi kostyumları formasına görə dəyişməyib. Dəyişən yalnız kiçik detallar və materiallardır. Bugün də dəbdə olan kişi geyim dəsti – şalvar, jilet və pencək 1875 – ci ildən geyinilməyə başlanmışdır. Bu dövrdə qadın geyimlərində ciddi dəyişikliklər olmuş və indiki geyimin önəmli qoyulmuşdur. Qadın geyimi kişi geyiminə bənzəməyə başlamışdır. Həmin dövrdə İngiltərədə yeni bir moda cərəyanı yayılmağa başlayır. Bu cərəyanın aparıcı şəxsləri artıq dəbdə tarixi üslublarla bağlı hər şeyi rədd edirdilər. Nəticədə bədənə kip oturan “kollam” adlı kostyumlar meydana gəldi. Bu dövrdə müxtəlif formalı ətəklər də dəbdə idi.

Məxmər, qızıl, gümüş parçalarla yanaşı kəşmir parçalardan da geniş istifadə edilirdi. Arxada hələ də geniş şleyf bütün qırçınlar boyunca parçanın axarını göstərirdi. Yüksək rütbəli şəxslərin xanımlarının geyimində əmək şleyfin uzunluğuna qədər davam edirdi və əlavə qırçınlar, büzmələr və lentlərlə bəzədilirdi. 80 – ci illərin axırlarında paltarlar iki müxtəlif rənglə tikilir və daha çox bəzədilirdi. Tumanın ətəyi öndən qısaldılır, arxadan isə “şlef” uzadılırdı. “Şleyf” insanın cəmiyyətdə turduğu mövqeyi bildirirdi. Dar qol, aşağı enən çiyin, hündür daban ayaqqabılar qadının geyiminə zəriflik gətirmişdi. Kiçik şlyapalar və günəş çətirlərindən istifadə edilirdi.

1.3. Avropada geyim tərzinin formalaşmasının əsas səciyyəvi xüsusiyyətləri

Avropa xalqları geyim əşyalarının etnik və kompozisiya xüsusiyyətlərini görmək üçün bir çox ölkələrin geyim əşyalarını tiplərini izləmək mümkündür.

Qeyd etmək olar ki, qonşu ölkələrdə geyim əşya formalarının kompozisiya uyğunluqlarının bir – birindən necə fərqlənsə də, müəyyən qədər eyni cəhətləri var idi. Bu isə cəmiyyətlərdə baş verən oxşar proseslərdən və ictimai - ticarət əlaqələrindən irəli gəlməkdədir. Bu baxımdan qonşu dövlətlər deyil, ərazicə nisbətən uzaq məsafədə yerləşən dövlətlərin qadın geyim əşya formalarının özünəməxsus xüsusiyyətlərinə nəzər salaq.

İtaliyanın milli geyim əşyaları müxtəlifliyi və rəngbərəngliyi ilə fərqlənirdi. Qadın geyim əşyaları enli, uzun tuman, enli qolları olan köynək, qısa koftadan və bədənə yapışan korsajdan ibarət olurdu. Önlük geyim əşyalarının ayrılmaz hissəsi olaraq qalırdı. O rəngli parçalardan nisbətən uzun donlar tikilirdi.

İspan xalqının milli geyim əşyaları iki yerə bölünürdü:

Birinci tip qadın geyim əşyaları – zəng şəkildə geniş ətək, qolları olan önlük, sinədən bağlana bilən şaldan ibarət olurdu. Baş geyim əşyasını isə yalnız kiçik yaylıq təşkil etməkdəydi. Ölkənin şimal hissəsinin əhalisinə aid olan bu geyim tərzinə malik insanlar xüsusi zövqlə düzəldilən zərgərlik məmulatlarından istifadə edirdilər.

İkinci tip qadın geyim əşyalarına isə şleyf, mantila və başqa geyim əşyaları aiddir. Baş örtükləri ilə tamamlanan qırçınlı, uzun olan paltardan ibarət olurdu. Hava şəraiti isti olan ərazilərdə əsasən geyinilən bu tip geyim əşyaları yüngül və sadə olurdular. İspaniyanın milli geyim əşyaları söyləndikdə gözümüzün önündən keçən bu geyim tərzində iri, yumru sırğa həmçinin saça taxmaq üçün qırmızı gül əlavə edilirdi.

Ayaqlarına isə əsasən dəridən, qara yaxud qırmızı ayaqqabı geyinilirdi. Belə ümumi kompozisiya İspan xalqının milli qadın geyim tərzinin xarakterik nümunəsi kimi qəbul edilməkdədir.

Polşa milli geyim tərzinə nəzər saldıqda, polyak xalqının bədii istedadının özünü daha çox geyim əşyalarında tərənnüm etdiyini görmüş olarıq. Loviçskidə qadın geyim əşyalarından ən çox əsasən zolaqlı parçadan istifadə edilirdi. Qadınlar zolaqlı tuman, əsasən tünd rəngli məxmər köynək geyinirdilər. Krakovda daha çox qadın kostyumlarından tikməli köynəkləri, göy, ağ, yaşıl, sarı fonda iri gül ornamentləri olan parçadan hazırlanmış enli tumanlar geyinirdilər. Zapaska adlanan önlük tündən yaxud palatnodan hazırlanan tikmələrlə bəzədilirdi. Üst hissədən geyinilən qəlib isə tünd mahuddan, yaxud məxmərdən hazırlanırdı. Bu geyim sinəni kip sıxaraq qarmaqla bağlanırdı. Qadınlar üçün hazırlanan məxmər qəliblər qızıl yaxud gümüş tikələrlə, mərcanlarla, lövhəciklərlə bəzədilirdi. Qadınlar qızılgüllü yaylıq bağlayıb, baş örtüyü olaraq təsək geyinirdilər.

Polyak geyim əşyalarının kompozisiyasının zəngin olması onların müxtəlif tikmələrində, hazırlanan hörmələrində, naxışlı sırımalarında, həmçinin toxunmalarında biruzə edilir.

Ənənəvi fin qadınlarının geyim əşyaları uzun zolaqlı və ya daması olan, kəmərlili tuman, önlük, tunikya bənzər köynək və onun üst hissəsindən geyinilən qolsuz, ağ və yaxud rəngli parçadan hazırlanan tünd önlük – jiletdən ibarət olurdu. Geyim əşyası olaraq əsasən qırmızı, yaşıl, bəzən isə göy rəngə daha çox üstnlük verilməkdəydi.

Holland milli geyim əşyalarında isə bu günə qədər friz qadınları baş geyim əşyası və metal bəzəklər taxırdılar. Bu məmulatlar əsasən qadınların alınlarına və gicgahlarına kimi sallanırdı. Daha əvvəllər təsək və onun üzərindən iki dənə yarım dairəsi olan formalı qızıl əşyalarını müxtəlif təbəqələrə məxsus olan insanlar geyinirdilər.

Bekçikada isə qadınlar bir neçə dənə haşiyəsi olan tuman, ağ köynək, tünd rəngli önlük, öndə qaytana bilən korsetdən ibarət olunmaqda idi. Vallonların geyim əşyaları sıx, uzun, zolaqlı tuman, gülləri olan köynək, tünd önlük, sinə hissəsində çarpaz bağlana bilən yaylıq, enli yanlara malik şlyapa və yaxud daha kiçik baş yaylıqlarından istifadə edilirdi.

Qadın geyim əşyalarının çox önəmli hissəsi, Almaniyada yaradılan, ağ qolu olan köynək, dar, geniş yaxalığı olan qabaqda qatma vasitəsiylə bağlanan tünd korsaj – lif, qısa, büzməsi olan enli tuman və önlükdən ibarət olmaqdaydı. Əlvan rəngli, qısa tuman, çoxlu metal bəzəklərə malik olan korsaj və iti ucları olan, lentlərlə bəzədilmiş, qızılı qatlanmalarla bədiiləşdirilmiş slyapa isə qadın geyim əşyalarının daha zəngin görünməsinə səbəb olmaqdaydı.

Estonların geyim əşyalarından qadın geyimləri əsasən ağ kətan və tunika tipli köynək, tuman, mahud üstdən geyinilən köynəyi, yaxud qolu olmayan jilet geyinirdilər. Evli və ailəli qadınlar adətən daha çox önlük geyinir və başlarını örtüklə bağlayırdılar.

Belarus xalqının geyim əşyaları xüsusilə maraqlı idi. Belə ki, qadınların kostyumları çox bəzəkli hazırlanırdı. Nazik kətandan olan köynəyin yaxası, ətək hissəsi, qolları xüsusi bir zövqlə bəzədilirdi.

Geyim əşyalarında ən sevimli rəng ağ hesab edilirdi, lakin sonralar yaşıl rəngdən də istifadə edilirdi. Burada bir neçə cür belə geyim əşyalarından istifadə edilirdi.

Köynəyin üst hissəsindən tikilişli tuman geyinilib, üst hissədən “andarak” adlı yun, zolaqları olan geyimlər geyinirdilər. Ən vacib sayılan element isə, tikmələrlə daha zəngin bədii görünüş forması almış önlük sayılırdı. Nadir hallarda önlük haşiyələrlə bəzədilməkdəydi. Qolu olmayan jiletlər önəmliən bahalı parçalardan tikilir və çox sayda bəzək işlədilirdi.

Soyuq havalarda başlarına isə nametka adlı yaylıq bağlanılırdı. Moldovada əhalisində isə, qadınlar geyim əşyası kimi ya “bariz” adlandırılmış yaylıqdan, və ya nafama adlı baş örtüklərindən istifadə olunurdu.

Beləcə, bütün dünya xalqların istər ictimai, istər siyasi, istərsə də iqlim şəraitindən asılı olmuş zaman – zaman formalaşan özünəməxsus zəngin çaları olan milli geyim əşyası növləri vardır.

Moda tarixində qərbə aid edilməyən geyimlərin təqdimat və dekorasiyaları hər zaman fantastik, məlahətedici, epik, cəlbedici, ekzotik, ruhani, vaxtsız və dəyişməz kimi sözlərlə ifadə edilmişdir. Şərq geyimləri və mənzərələr üzərindəki bu

yanaşma Avropa tərzinin digər mədəniyyətlər üzərindəki ucalığını, fərqliliyini və gücünü göstərmək arzusu ilə yaxından əlaqəlidir.

XIX əsrdən başlamaq şərtilə şərqin diqqətçəkən xüsusiyyətləri, qərb geyim tarixində qərb olmayan geyimlərdəki texniki ustalıqlar və bu geyimlərdəki özünəməxsus motivlər ekzotika kimi qiymətləndirilmişdir. Bu məqsədlə həm geyim tarixi, həm də müasir moda tarixi yazılışında şərqin hər zaman ekzotik, primitiv, başqa və əsil olma nöqtəsində bir ritorika diqqət mərkəzinə çəkilmişdir.

Xüsusilə XVI əsr Səfəvilər və Osmanlıya aid ekzotik geyimlər və parça texnikaları həmin dövr Avropa dəbinə intensiv şəkildə uyğunlaşdırılarkən geyimlər ehtişamın və gücün göstəricisi olmuşlar.

Maarifçilik ideyasını bəsləyən İntibah fəlsəfəsi, qərbdə hər baxımdan oyanış prosesini ifadə edərkən fərdiyyətin əhəmiyyəti üzərində dayanaraq, qərb tərzini də formalaşdırılmışdır. İntibah dövrü, Avropada ticari, mədəni və bədii həyata da təsir göstərərək Aralıq Dəniz ticarəti şərqdən, xüsusilə də, İslam ölkələrindən gələn lüks mallar, Avropa sənəti üzərində ilham verici və heyratamiz bir təsir meydana gətirmişdir.

Bu zaman Avropanın gözündə şərq hər zaman mistik, sirli, kəşf edilməyi gözləyən bir yer olaraq görülmüşdür. Şərq geyimləri də səyahətnamələrdə davamlı səyyahlar tərəfindən qeyd edilmiş, işi yerinə yetirən bir çox geyim obyektinə də maddi mədəniyyət tarixi və qərb geyim tarixi yazımını içində zamansız, sehrli, ekzotik, süni və ruhani obyektlərə çevrilib. Xüsusən qərb geyim tarixi içində şərqə aid olan parçalar və geyimlər bu tip əşyalar olaraq ələ alınır. Məşhur geyim tarixçisi Fransua Boucherə görə geyimlərdəki qətiyyətsizlik və dəyişiklik, müharibələr və fəthlərdən sonra daha da aydınlaşır.

Geyim tarixində, güclü olanın paltarlarının dominantlığı daim vurğulanır. Mədəni təsirlərin çox qədimlərə getdiyi düşünülə, qərb geyim tarixi də bu ritorikadan təsirlənmişdir. Əşyanın transformasiya prosesində də əksəriyyətlə işarə edilən mədəni mənələrə istinad verilmir, bunun əvəzinə əşyalar yeni mənələr qazanaraq geyim tarixi ərzində yerini alır. Buna görə də çox zaman hakimiyyətin

müxtəlif vasitələrlə legitimliyini əsaslandırmaq lazım bildiyi bir məsələ kimi yer alan tarix geyim tarixində də keçərlidir.

XV əsrdən başlayaraq Avropada Şərq musiqisinə, toxuculuğuna, xalçalarına, həyat tərzinə göstərilən maraq get-gedə artmışdır. Oynanan opera, teatr və balet əsərlərində Türklər üzərində yaradılan quraşdırmalar sayəsində hər gecə teatrları dolduran tamaşaçılar, səhnədə türk xalqlarının geyim və istəyini, türklərin davranışlarını, yaşayışlarını, saray həyatını və intriqlərini canlı şəkildə görə bilmişlər.

Xüsusilə XVI əsrdə Avropada türk geyimlərinə və əşyalarına qarşı bir maraq başlayıb; Bu əlaqə Turquerie adlandırılmışdır. XVI əsrdən etibarən Qərbi diplomat və səyyahların təsvirlərində Avropalı fərd özünü Osmanlı geyimləri ilə müəyyən stereotiplərin yer aldığı məkanlarda təsvir etməyə başlamışdır. Bu tip təsvirlər təkcə diplomatlar, səyyahlar və rəssamlar (Jean-Baptiste Van Mour, Horas Vernet, Antuan Ignace Melling, Uilyam Barlett və Tomas Allom) tərəfindən qərbə bir növ sənədləşdirmə və məlumat toplama məqsədilə istehsal edilmiş nümunələr deyil, Avropada yaşayan müəyyən bir təbəqənin öz imkanları ilə istehsal etdiyi tiyatrovvari təsvir formaları da olmuşlar.

Xüsusilə, Avropa moda tarixində şərq geyim elementlərinin və şərqə məxsus ekzotik lüks toxumaların istifadə edilməsinin fəthlərlə birgə geniş şəkildə artdığı məlum olur. Geyimlər və toxumalar da mədəniyyətlərarası güc mərkəzlərinin ortaya çıxması ilə bir növ lüks əmtəə sahəsi olaraq görülməyə başlanır. Orta əsrlər və İntibah dövrü ərzində beynəlxalq ticarətdə davamlı alınıb satılan bir əmtəə kimi bu toxumalara olan tələb o qədər universal bir hala gəlmişdir ki, toxumalar və geyim əşyaları bir növ pul əvəzinə keçmiş və bədii təminatın da əhəmiyyətli bir parçası halına gəlmişdir. Bədii təminatın konkret nümunələri olaraq şərqə münasibətin geyimlərin istifadəsini təsvir edən rəsmlər, qravürlərin səhifələrində, qərbin şərqə qavrama və şərqə aid geyimləri istifadə etmə şkillərindəki təsvirlər, ən doğru məlumatı verməkdə kifayətsiz qalsalar da, geyim tarixindəki mühüm mənbələr arasında yer alırlar.

1300-1600-cü illər arasında əhəmiyyətli sayda italyan, ticari və diplomatik məqsədli şərq səfərlərində, şərq ilə yaratdığı mənərə, obraz və dairələri ilə bağlı danışıqlarda gördüklərinə dair geniş anlayışı dəyişdirməyə yönəlmiş bir töhfə verə bilməmişlər. Ancaq XVI əsrə qədər davam edən şablon şərqli elementlərinin istismar anlayışı, Şimali Avropa özünəməxsus təzyiqləri və şəkilli kitabları daha geniş spektrdə yer alıb. Qərb sənətkarlarının yalnız çox az bir hissəsi şərq təsvirlərində birbaşa təmaslara və yerində edilmiş rəsmlərə rəy versə də, geyim tarixində vizual olaraq bu materiallar üzərində müzakirələr keçirilir.

Geyim və moda tarixində istifadə ediləcək vəsaitlər əsas mənbələr və ikinci dərəcəli mənbələr olmaq üzrə ikiye ayrılır. Əsas mənbələr müvafiq dövrdə çap olunan jurnalları, məcmuələri və kitabları, dövrə dair geyim və aksesuarları, əgər varsa dövrün moda jurnallarını, ailə fotosəkillərini və s. əhatə edərkən, ikinci dərəcəli mənbələr müvafiq dövrdən sonra yazılan kitab, fotosəkil kimi sənədləri əhatə edir. Bu tədqiqatların aparılması və arxivlənməsi, vizual təqdimatlar, eskizlər, fotosəkillər və yazılı sənədlər geyim tarixi işləri üçün standart mənbələrdir. Aparılacaq tədqiqatlarda tarixi prosesdə yox olmuş bir geyim elementinin izi sürülərək sənəd olaraq qeydiyyatın aparılması təmin edilir. Bu mənada müəyyən bir dövrə aid geyimlərin və geyimlər arasındakı qarşılıqlı təsirin izlərini sürmək üçün ümumi olaraq ikinci dərəcəli mənbələr istifadə edilmək məcburiyyətində qalmışdır.

Xüsusilə XIX əsrdə fotosəkilin kəşfindən əvvəlki dövrə aid obyektlərə dair məlumatlara çatmaq və təhlil etmək hər zaman problemlidir.

Geyim və dəb tarixçiləri ümumiyyətlə şərq və qərb geyimləri üzərində apardıqları analizlərdə geyim elementlərini aydınlanmacı mentalitetin davamı şəklində, şərq və qərb olaraq ikiye ayıraraq ələ alır. Tarixi araşdırmalarda bir çox geyim elementinin hansının şərqli hansının qərb olduğu üzərində qərar vermək isə doğrudan çətinidir. Bunun bir səbəbi xüsusilə XIX əsrdən əvvəl fotoaparatin icad edilməmiş olması və bu səbəbdən o dövrdə istehsal olunan rəsm, qravür, gündəlik səhifələri kimi sənədlərdən sağlam məlumatların əldə edilə bilinməməsidir. Şərqşünas təsirlər altında qalan qərb sənətkarlar bu məqamda daha əvvəl də

bildirildiyi kimi birbaşa yerində apardıqları geyim rəsmlərini çox az istifadə etmişlər. Ancaq Levni, Fenerci Mehmet Çələbi, Abdullah Buxari kimi adların miniatürləri, həmçinin XVI və XIX əsrə aid çoxu yerli sənətkar tərəfindən rəsmə alınmış bir çox paltar, şərq geyim tarixi üçün əhəmiyyətli geyim mənbələri arasındadır. Bununla yanaşı, xüsusilə bazar rəssamlarının hazırladıqları paltar albomları da Osmanlı geyim tarixi baxımından əhəmiyyətli vizual materiallardandır.

Geyimlərə münasibətin tarixi təhlillərdə günümüzdə qalan az sayda İslam, Asiya və Avropa toxumalarının çoxunun qeydə alınmış tarixçələrinin olmaması isə geyim tarixinə dair sənədlər əldə edilməməsinin digər səbəbi kimi göstərilə bilər.

Ancaq tapılan toxumaların çoxu Avropa kilsə geyimlərindən, çəkmələrindən, ayrıca kral və kilsə məzarlarından gəlir. Lüks toxumaların 1300-1600-cü illər arasındakı tapıntıların çoxusunu texniki analiz, rəsm əsərləri və inventarlar təşkil edir.

Mədəniyyətlər tarixi boyu hər cür ticari və mədəni mübadilə, geyim tarixində bir çox hibrid geyim formasını ortaya çıxarmışdır. Xüsusilə bir-biri ilə ticarət və mədəni mübadilə içində olan sivilizasiyaların geyimləri arasında oxşarlıqlar görülməsi normaldır. Bununla bərabər istər qərb, istərsə də şərq mədəniyyətlərində özünə xas xüsusiyyətlərin olduğunu söyləmək mümkündür. Qərb geyimlərində texniki və görünüş baxımından geyimin bədənə yaratdığı vizual münasibətinin və geyim hissələrinin bir araya gəlmə formalarının şərq geyimlərində olduğundan daha qabarıq olduğu deyilə bilər. Bu səbəbdən Avropada erkən Orta Əsrlər dövründən bəri kişi və qadın geyimlərinə baxanda bədənin daha çox vurğulandığı görülür. Buna uyğun olaraq inkişaf edən tikiş texnikaları da ümumiyyətlə Avropa geyimlərinin siluetini müəyyən etmişdir.

Digər bir səciyyəvi cəhət isə Avropa geyimlərində cinsiyyət ayrı-seçkiliyinin dünya xalqlarının geyimlərinə nisbətən daha da qabarıq olmasıdır.

Məsələn, geyim tarixində bifurcatedgarment olaraq ifadə edilən geyimlər arasına girən şalvar, Avropa qadını üçün XIX əsrdə Bloomer geyimi kimi tanınan geyim çıxana qədər geyilməsi mümkünsüz olan bir geyim olmuşdur. Şalvara

bənzəyən Bloomer geyimi "Türk şalvarı" kimi də adlandırılaraq paltarların altında gizlənmiş daxili geyimlər kimi istifadə edilmişdir. Halbuki, türk tərəfindən uzun şalvarlar həm kişi, həm də qadınlar üçün istifadə edilirdi. Türklər kök olaraq Orta Asiyaya əsaslanan köçəri bir cəmiyyət olmalarından dolayı şalvarı Avropa cəmiyyətindən çox əvvəllər kəşf ediblər. Xüsusilə köçəri mədəniyyətlərin ata minərək səyahət etmələri və köçəri həyat üçün funksionallıq axtarışından dolayı pantolon və şalvarlar şərq geyimlərinin əvəzolunmaz ünsürləri olmuşlar. Əslində funksional imkan mənasında XVI əsrdə Türk cəmiyyətlərində həm qadınlar, həm də kişilər şalvar kimi daha rahat geyimlər istifadə edərkən eyni əsrdə Avropalı kişilər "breech" deyilən dairəvi təbəqəli formalarda qısa şalvarları bikini corablarla istifadə edir. Qadınların isə şalvar və bənzəri bir geyim geyinməsi yasaq idi. Şalvar, XVIII və XIX əsrdə ali siniflər tərəfindən müəyyən edilən, amma başlanğıcda kişilik simvolu olaraq ortaya çıxmış və uzun bir müddət qadınlar tərəfindən geyilməsi qadağan olan bir geyim olmuşdur.

II FƏSİL. ORTA ƏSRLƏRDƏ AVROPA KOSTYUMUNUN İNKİŞAFI

2.1. XV-XVI əsr geyim əşyaları və onların inkişafı

Orta əsrlərdə geyim əşyası kimi önəmliən kostyum, tuman və plaşdan ibarət olan geyimlərdən istifadə edilirdi. Bu da yadellilərin təsiri nəticəsində əmələ gəlmişdir. Orta əsrlərdə kostyumların örtülülük dərəcəsi isə antik kostyumla müqayisədə daha sərt iqlim və estetik idealın dəyişməsi həmçinin barbar dünyasının xristianlaşması ilə əlaqədar idi. Bu dövrün geyim tərzii tunikaya bənzəyirdi, lakin tədricən zaman keçdikcə kostyumun forması bədən formasına uyğunlaşmış, qolluqlar isə biləyə doğru ensizləşməyə başlamış, geyimin aşağı hissəsində isə genişlənmişdi.

Erkən orta əsr dövrlərində mənəvi aləmin maddi aləmin üzərində üstünlüyünün əks edilməsi yeni estetik idealların formalaşmasına səbəb olmuşdur. Bu dövrün aid olan kostyumu son dərəcə sadə həmçinin utilitar forması ilə, lakin müxtəlif rəngləri olması ilə xarakterizə olunur.

X-XI əsrlərə aid roman üslubu dövrlərində, alman xalqları romalılarından daha qısa lakin uzun tunika (κοῦνᾰκ) geyim əşyalarını götürmüşdülər. Qadınlara məxsus kostyumlarında belə bağlanan qayışın böyük rolu vardı, o isə önəmli utilitar funksiyaları olmaqla yanaşı sədaqətlik simvolunu daşımaqdaydı.

X əsrin əvvəllərindən başlayaraq şəhərlərin böyüməsi sürətləndiyi üçün, peşəkarlıq böyük istehsalat mərkəzinə çevrilməkdəydi. F.Brodelinnin fikrinə görə, “Avropada ilk sənaye inqilabının” IX əsrdən başlayıb XIII əsrdək davam etmişdir. XI – XII bu əsrlərdə parça hazırlayan və paltar tikən dərziyərin artıq sevləri yaranmaqdaydı. XII əsrdə artıq ev şəraitlərində hazırlanan parçalar yalnız kəndlərdə qalmışdı.

XII əsrin əvvəllərindən başlayaraq ərəb ölkələrindən gətirilən pambıqdan İtaliyada, Fransa, Almaniyada və İspaniyada artıq pambıq parçalar hazırlanmağa başlanırdı. XII əsrin ortalarında artıq İtaliyanın Siciliya adasında əhali ipəkçiliklə məşğul olunmaqdaydı, XIII əsrin əvvəllərindən başlayaraq Fransada ipək istehsal edilməkdəydi. İngiltərədə, Almaniya və Fransada kobud mahud, İtaliyada və qərbi

Almaniyada artıq zərif mahud istehsal edilirdi. XIII əsrin əvvəllərindən başlayaraq artıq şəhər mərkəzləri hazırlanan parçanın növünə görə ixtisaslaşdırılmağa başlayırdı. Həmin dövrdə , kişi və qadınlara məxsus kostyumlarının ciddi, həmçinin bir – birindən fərqlənən sərhədləri olmurdu, bu hal isə eynilə kəndli və ya şəhərli, yaxud da feodallara aid qostyumlarına da aid olunmaqdaydı. Bütün bu geyimlər eyni biçimli olduqları üçün, onlar ancaq keyfiyyəti, qiyməti və bəzəyinə görə fərqlənirdilər. Lakin sonralar Dahi Karlın dövrlərində geyim əşyalarının rənglərində fərqləryanmağa başlamışdır.

Xaç yürüşünün təsiri nəticəsində artıq Avropaya Şərqdən istifadə üçün yeni və ənənəvi bağlamalar ilə yanaşı artıq düymə ilə bağlama, artıq baş geyimi olaraq əmmamə və başqa kostyumlar meydana gəlirdi. X – XI əsr qadınlarının kostyumları Bizans kostyumlarını xatırlatmaqdaydı.

Fransanın şimal hissəsi, İngiltərə həmçinin Almaniyada inkişaf etməkdə olan qotika üslubu geyimlər XII – XV əsrlərdə özünün üç inkişaf dövrü keçmişdir:

XII əsrin əvvəllərindən qadın və kişilərin geyimlərində yeni biçim yaranmaqdadı. XIII əsrlərdə isə qotika tərzinin ən yüksək həddə çatdığı zamanda Avropa kostyumları harmonik bir o qədər də dəb – dəbəli, uyğun ölçüləri olmuşdur. Avropa Kostyumu düşünüüb hazırlanmış ciddi ansamblı xatırlatmaqdaydı. Ümumiyyətlə bu hadisələrə görə XIII əsri “biçim inqilabı” dlandırmışdır. XIV əsrin əvvəllərində isə optik üsluba malik olan modanın «Burqund modası» adlı yeni şaxəsi yaranmışdır.

Burada vəzifəli, ziyalı şəxslər, bəzi sənətlə məşqul olan insanların nümayəndələri (həkimlər, müəllim, vəkillər, tacirlər) başqa ölkələrdə olduğu kimi geyim olaraq uzun geyimlərdən istifadə etməkdəydilər. İtaliya kostyumlarının seçkinliyi və özünəməxsusluğu bu geyimlərdə olan konstruktiv xətlər üzrə kəsiklərin yəni- qol yerləri, dirsəklərdəki tikişləri, döş xəttinin olması ilə fərqlənirdi. XV əsrin son yarısı və XVI əsrin birinci yarısında artıq İtaliyanın geyimlərindəki ahəngdarlıqlar və konstruktiv kəsiklərdən digər ölkələrdə də istifadə edilməyə və yayılmağa başlanmışdı. Buna görə də İtaliya kostyumu yavaş-yavaş öz xüsusiyyətlərini itirərək İspan modasına tabe olmaqdaydı.

2.2. XVI-XVII əsr geyimləri və onların inkişafı

XVI əsrdə Avropada artıq tam karkaslı kostyum yaranmışdı. Karkas metal kişi kostyumunun əsasını təşkil edirdi. Bu kostyum növü İspanların ərəb əsarətindən qurtulması ilə bağlı olaraq, hərbiçilərə yaranmış xüsusi rəğbət nəticəsində formalaşmışdı. Xubon purpuenin ispan analoqu idi və iki qat astarlı hazırlanırdı. Döş hissəsinə pambıqdan astar qoyulurdu. Nadir hallarda isə bu astar metal lövhələr şəklində olurdu. Nəticədə bu hissə mühafizə edilmiş olurdu.

XVI əsrin İspaniyada sonlarında artıq qadınlar üçün də bütöv karkas kostyum hazırlanırdı. Bu kostyuma da modaya uyğun olaraq forma verilirdi. Sarayda çalışan adamların qadınlarına boyun və sinə hissənin açıq olması, ayaqların yubka altından görünməsi qadağan edilmişdi. Yəni, bu kostyum növü bədəni tam örtürdü.

XVI əsrin sonlarından etibarən ölkənin siyasi təsiri nəticəsində İspan kostyumları Avropada kəskin surətdə yayılmağa başlayır. Nəticədə isə kostyumun milli xüsusiyyətləri qorunmaqla ümumavropa kostyum modası yaranmağa başlayır. Bütün ölkələrdə eyni tip və quruluşda hazırlanan, fərqli detallardan istifadə ilə tikilən kostyum növləri istifadə edilirdi.

Artıq XVI əsrdən etibarən İtaliyada krujeva və tikmə üçün olan naxışların həndəsi formasının məcmuəsi çap etdirilməkdəydi. Belə məcmuələr üçün isə ornamentləri hazırlamaq üçün tanınmış rəssamlardan olan Sezare Veçellio seçilmişdi və ornamentləri o hazırlayırdı. Artıq XVI əsrin sonunda parça istehsalında daha bir yenilik olan gipyur əmələ gəlirdi. XVI əsrin əvəllərində İtaliya əsasən parça və aksesuar predmetlərinin istehsalı ilə məşğul olmaq üzrə Avropada önəmli yeri tutmaqda davam edib həmin sahədə başqa dövlətlərlə də rəqabət aparırdı.

XVI əsrdə artıq İtaliya, Almaniya, Niderland və başqa belə ölkələrdə də üzərinə naxış işlənmiş parçalar geniş yayılırdı. Artıq bu dövrlərdə İtaliyada naxış vurmağı bacaran ustalar hazırladıqları rəsmləri gil daşlarına həkk etməklə hamar ağ, mavi, yaşıl, qırmızı və yaxud göy rəngləri olan parçalara qara rənglə, əl üsulu vasitəsilə möhürləyib işləyirdilər. Bu dövrlərdə Almaniya bazarlarında həmin

möhürlənmiş parçalar mühüm yer tutmaqdaydı, yəni, onlar ölkəyə başqa ölkələrdən gətirilən bahalı və qiymətli ipək parçaları əvəz etməkdəydi. Həmin zamanda parça üzərində işlənmiş rəsmlər İtaliya parçalarındakı krujevalarını və şərq rəsmlərini təkrar etdirməkdəydi. Niderlandda isə kətan parçaların üzərinə müxtəlif rəsmləri möhürləmək üsulu ilə hazırlayırdılar. Bryuqtedə və Utrextedə isə naxış işləməklə müxtəlif taxta lövhələrin vasitəsi ilə basma naxışları olan məxmər parça istehsalı başlanmışdır. XVII əsrin əvvəllərindən başlayaraq artıq möhürləmə üsulundan istifadə edərək hazırlanan ipəyi hörmə naxışları olan yeni ipək parçaların hazırlanması yavaş-yavaş sıxışdırıb aradan çıxarmaqdaydı.

XVI – XVII əsrlərdə yenidən kostyumun ən modalı və qiymətli bəzəyi İtaliyada sənətkarların hazırladıqları işləmə krujevalar sayılırdı. Bu dövrlərdə kostyumun hazırlanması sənəti artıq XVI əsrdə özünün ən yüksək səviyyəsinə çatmışdır. Tədricən dərziləri sənəti nəsillərdən nəsilə ötürülür, artıq kifayət qədər hörmətə sahib bir peşə sayılırdı. Bunun nəticəsində dərzilərin ixtisaslaşdırılmasına xüsusi fikir verilməkdəydi.

Bu dövrlərdə artıq kişi və qadın geyimlərini hazırlayan dərzilər ayrılmağa başlamışdır. XVI əsrdə artıq dərzilərin bir hissəsi kişi geyimlərini, başqa bir hissəsi isə qadın donlarını hazırlayırdılar.

2.3. Sənayeləşmədən sonrakı dəb axınlarının geyim tendensiyalarına təsiri

XX əsrdə dəbin mərkəzi Paris idi. Sənayeləşmənin ortaya çıxması ilə birlikdə, ticarət ən çox pul gətirən faktor oldu. İnsanlar çıxan yeniliklərlə birlikdə yeni vərdişlər qazandılar.

Sənayeləşmədən sonra ictimai həyatda bir-biri ardına inkişaf edən dəb trendləri, həyatın bütün sahələrində olduğu kimi, xüsusilə geyim və moda sahəsinə də təsir göstərdi. Ampir, Edwardian, La Belle Epoque dövrləri və s. kimi bir-birinin ardından meydana gələn, sosial həyata ciddi mənada təsir edən və dəyişdirən cərəyanlar, günümüzdə qədər fərqli şəkillərdə geyim üzərində təsirini göstərir. Bu gün texnoloji proseslər, qlobal dəyişikliklər və ortaya çıxan yeni cərəyanlar dəbi formalaşdırmağa davam etdirir.

Napoleon yaşadığı dövrə görə zidd fikirlərə sahib olan və inandığı ideyalar əsasında maneələri tanımayan, güclü bir imperator idi. Napoleonun özünü imperator elan etməsi ilə birlikdə qərbdə böyük bir dəyişiklik başlamışdır.

Avropada və Fransada davam edən müharibə vəziyyəti, istifadə edilən dekorativ aksesuarlara bir mənə yükləyərək bir dəb cərəyanının əmələ gəlməsinə səbəb olur. Ampir dəb köhnə dövrə aid olan üslub və janrların memarlıqda, aksesuarlarda, mebel və geyimdə istifadə edilməsi olaraq tanınır. Avropada ağırlığını göstərən ampir modası geyim tərzini öz təsiri altına alır.

Ampir modasında istifadə olunan geyimlərin parçaları, çox incə və saf rənglidir - qırmızı, sarı və yaşıl rənglər hakimdir. Qadın geyimlərində operativlik ön plandadır və elementlərdə müharibə təsirinə rast gəlinir.

Artıq geyimlər əvvəldən olduğu kimi, çox bəzəkli və cəlbedici deyil. Gödəkcələrin və köynəklərin təbəqələri dəbdəbədən uzaqdır. Geyimlərdə daha kiçik yaxalar istifadə edilmişdir. Daha yüngül parçaların əvəzinə qalın parçalar istifadə edilərkən, forma olaraq bel kəməri əvvəlkindən bir az daha yuxarı daşınmışdır. İstifadə edilən parçalar arasında məxmər, zərxara və kəşmir önə çıxır. Soft rənglər, aksesuar və o dövrdə tez-tez istifadə olunan kəşmir şallarla dəstəklənərək bir bütün əmələ gətirir. Qarşılıqlı təsir nəticəsində şişirdilmiş,

möhtəşəm və çox bəzəkli xüsusiyyətlər göstərən kişi geyimi müharibənin təsiri ilə dəyişmişdir. Artıq daha düz xətlər və olduqca sadələşdirilmiş təbəqələr istifadə edilir. Smoking pencəyin istifadəsi bu dövrə rast gəlir. Bu geyimin ən tamamlayıcı hissəsi belə oturan jilet modelləridir.

Pencək üzərinə soyuqdan qorunmaq üçün qapan və ya palto istifadə edilmişdir. Fransız inqilabı və sənayeləşmənin təsirləri ilə uzun müddətin müharibə şəraiti ictimai həyat şəraitinə olduqca təsir göstərmişdir. Xüsusilə qadın modası və həyatında bu izlərin təsirini görmək mümkündür. Parisli qadınlar gündəlik həyatda bir köməkçi ilə geyilən və funksional olmayan geyimlərdən uzaqlaşmağa başlamışdılar. Xüsusilə Yunanlara və Romalılara aid olan geyim formalarından təsirləndilər və yeni modelləri mənimsədilər.

Bu geyimlər, axıcı, bol təbəqəli və xüsusilə vücudun hərəkət qabiliyyətini asanlaşdıran sadə və qəşəng üsullardan ibarətdir. Yeni formalaşmağa başlayan ictimai həyatın bir təzahürü olaraq geyimlər formalaşmış və qadınlara istifadə asanlığı yaratmışdır. Modanın daha çox qadınlar üçün yaradıldığını da demək mümkündür. XIX əsrin əvvəllərindən başlayaraq qadın paltarları sadə və kişiyə bənzəyən bir stil xüsusiyyətlərlə müşahidə olunmağa başlayır. Qadınların ictimai həyatda rollarının dəyişməsi və azad olması ilə geyim, aksesuar, makiyaj, cəvahirat və s. müxtəlif iqtisadi amillərin ortaya çıxması və şaxələnməsi, qadınları dəb dünyasının baş aktyoru halına gətirmişdir.

Günümüzdə qədər inanılmaz bir sürətlə dəyişiklik göstərən moda, ümumi əsas ideya istiqamətində qadına xidmət edir. Bu dövrandə yer almaqdan və çevrilməkdən heç yorulmaz. Əvvəlki əsrlərdə çox bəzəkli, şişirdilmiş, haradasa abajur tərzinə münasibət göstərən geniş şapkalar kiçilib. Sadə papaqlar yenə geyimin mühüm bir aksesuarı olaraq istifadə edilməyə davam etmişdir. Gündəlik həyatın olmasa olmazlarından əlcəklər və çətirlər tamamlayıcı aksesuar kimi istifadə edilmişdir. Dövrün yeni dizaynları daha romantik və estetik bir görünüş yaratmışdır.

Bədəni sağlamlıq baxımından narahat edən korsetlər artıq demək olar ki, istifadə edilməməyə başlamışdır. Paltar modellərində açıq yaxa, forma istifadə

edilmiş, döş ətrafı dəfələrlə firfırlarla bəzənərək, çiyinlərə qədər axan yaxa formaları və xəzli modellərə üstünlük verilmişdir. Bu geyimlər gündəlik həyatın əvəzolunmaz parçaları halına gəlmişdir.

Əsrin əvvəlində bol təbəqəli kaftan tərzli geyimlərə və həndəsi naxışların hakim olduğu modellərə rast gəlinir. Geniş şal yaxa və xəzlərin istifadəsi diqqətçəkicidir. Sadə və düz xətlərin hakim olduğu geyim tərzli, qadın gözəlliyini də ön plana çıxarmışdır. Bu dəyişikliklə qadın geyiminin önünə keçmişdir.

1900-1910-cu illər arasında Albert Edvardın Böyük Britaniya kralı Hindistan hökmdarı olduğu dövrdür. Siyasi, texnoloji və sosial sahələrdə baş verən köklü dəyişikliklər dövrünə təsadüf etmişdir. Aviasiya sənayesindəki inkişaf, sosializm və liberalizm cərəyanları da yenə bu dövrdə inkişaf etməyə başladı. Geyim yaxaları qayıq yaxa dediyimiz stillə birləşdi. Arxa və ön döş hissəsi bərabər açıqlıqda buraxılıb kənarları krujeva və ya tül firfırla bəzənməyə başladı. Ətəklər ilk başlarda diz səviyyəsinə qədər düz, dizdən aşağı pilləli, ya da büzgü verilərək zəng şəklini aldı. Sonra daha düz endi və quyruq boyları qısaldıldı. Pillələr hər paltarda istifadə edilən ortaq bir detal halına gəldi.

Yardım təşkilatları və kilsələrdə işləməyə başlayan qadınlar artıq daha fəal idilər. Art Nouveau sənətkarlarının dünya sənətlərini araşdırdıqları dövrdür. Bu dövrdə çox şey köklü dəyişikliyə uğradığı kimi geyimlər də yeni bir ölçü qazanmışdır.

Krujeva, şifon qarışıqı yaradılmış layihələrin zərif, nəcib təbəqələri bu gün də istifadə ediləcək tərzlərdə olduğunu görürük. Klassik və müasir cizgilərin birləşməsi imtina edilməz olan münasibətlər bu dövrlərdə yaradılmışdır.

Sənayeləşmə və Fransız İnkilabının ardından gələn maarifçilik dövrü ilə birlikdə demokratik münasibətlər, geyimə sahib ola bilmək imkanlarını bərabərində gətirdi. Geyim bahalı məhsul, bir çox geyimə malik olmaq isə varlı olmaq əsas şərt idi. Aşağı siniflərin dolanışıq sıxıntısı içində olduğu düşünülə, bir geyim çox uzun müddət istifadə edilməli idi. Sənaye İnkilabının davamında istehsal imkanlarının artması və hazır geyim sənayesinin inkişafı ilə birlikdə, dəb

məhsulları ucuzlaşmağa başlamışdı. Orta sinif və yoxsul təbəqə üçün bir çox geyimə malik olmaq artıq imkansız deyildi.

Coco Chanel 1912-ci ildə Fransada yetişmiş və geyimdə inqilab yaratmış bir dizayner idi. Yaşadığı dövrdə, sistemə qarşı fikirlər istehsal edərək fərqli baxışlarını tətbiq etməkdə cəsur, davranmışdı. Geyimdə çılğın kəşflər etmiş və müasir qadın geyimlərini yaratmışdır. Coco geyimdə sadəlik və sadəliyi vurğulayaraq, çox bəzəkli paltar və şlyapalara reaksiya göstərmişdir. Daha kiçik və sadə şlyapalar hazırlamışdır. Korsetin qadını narahat etdiyini müdafiə edən Coco, korsetə korstesiz, düz, sadə və klassik modellər hazırlamışdır. Bu geyimlər bu gün də qadınlar tərəfindən geyilir.

O dövrdə qadınların şalvar geyməsi düşünülməzken Coco qadınlarda şalvar geyimi trendini başlatmışdır. Dövrün həyat təzi üçün qadınların şalvar geyinməsi çox təəccüblü bir hadisə kimi qarşılanmışdır. Coco, modanın kraliçasıdır - ümumi düşüncə tərzini tərsinə çevirərək moda dünyasını idarə etmişdir. Baş verən ictimai təsirlər o günün həyatında və moda dünyasında böyük təsirlər yaratmışdır.

Sənaye İnqilabı və Fransız inqilabı qadınların iş həyatında iştiraklarına zəmin hazırlamışdır və haradasa bunu zəruri etmişdir. O iri şlyapalar, detallı paltarlar, bədəni avtomatlaşdıran formalar itməyə başlamışdı. Dəb dəyişən tərəfi ilə yeni formalar almağa başladı. Qadınlar artıq cəmiyyətdə söz sahibi və iş sahibi olmuşdular. Özlərini sərbəst ifadə edə biləcəkləri şərait inkişaf etmişdi.

Coco Chanel ətir, çanta, və s. bir çox məsələdə öz brend və layihələrini yaradaraq moda dünyasına damğasını vurmuşdur. Coco, xüsusən o vaxtlar geyilməsi də düşünülməyən qısa əmək və pencək kombinasiyaları, inci boyunbağı ilə bütünləmiş parçaları, bu gün də rəğbət ilə istifadə edilən, imtina edilməyən dəbi yaratmışdır.

Əvvəllər rəssam olan moda dizaynerlərinin bəziləri planlarını edərəkən keçmişdən ilham alırdı. Avropanın müxtəlif yerlərində və inqilabdan əvvəlki Rusiyada yaşayan digər stilistlər isə daha çox gələcək yönümlü çalışır və yenə dünya üçün geyimlər hazırlayırdılar. Rusiyada Rodtschenko və İtaliyada Thayaht, (Ernesto Michahelles) hazırda istifadə edilən paltarları daha ətraflı bir şəkildə

inkişaf etdirərək, Macarıstanlı Laszlo Moholy-Nagy də var olan kombinezonları daha uyğun bir hala gətirdi. İtalyan dizaynerlərin futurist sürət və hərəkət sevgisi yalnız sənətlərində deyil, eyni zamanda mücərrəd ornamentlə bəzədilmiş parlaq rəngli geyimlərinə də həyat tapdı. Lorgenin stilist Madelina Vionetti üçün hazırlamış olduğu fırtına adlı geyimdə bir-birinin ardınca gələn mərhələli xətlər istifadə edilmişdir. Paltar bəsit və sadədir amma həndəsi şəkillər əlavə edilərək müasir bir xətt yaradılmışdır.

III FƏSİL. XIX-XX ƏSRLƏRDƏ GEYİM FORMALARININ İNKİŞAFI

3.1. XIX əsr Avropa geyimlərinin formalarının inkişafı

XVIII əsrdə Böyük Fransa 1789 – 1794 – cu illərdə baş vermiş inqilab zamanı qadın kostyumunda dəyişiklik baş vermiş və antik moda vüsət alır. Inqilabın əvvəllərində, yəni 1790 - cı ildə qadınlar yubkadan və kişi frakını anımsadan qısa karako jaketlərdən ibarət olan qadınlar üçün kostyumları kişi dərziləri tərəfindən hazırlanır və bu zaman yun parçadan istifadə edilirdi. Yun parçadan hazırladıqlarına görə bu geyimlər “portonovski” adlandırıldılar. Qadınlar kişilər üçün hazırlanan şlyapalara inqilab tərəfdarları kimi üç rəngə malik rozet və lentlər taxırdılar, lakin bu hal qadınların cəmiyyətdə olan real vəziyyətini dəyişmirdi. Direktoriya zamanında modalı qadınlar yüngül don və ya köynəklərdə, həmçinin səndəllərdə antik ilahəyə bənzər görünürdülər. 1795 – 1799 – cu illərdə Fransanın hökumətinə direktoriya adı verilmişdir.

XVIII əsrdə Fransa Avropa modasına “başçılıq” edirdi. XVI əsrin sonundan başlayaraq XVIII əsrin əvvəllərində Avropa incəsənətində aparıcı stil Barokko olmuşdur. Bu dövrün kostyumun hərbi xarakterini yumşaltmaq məqsədilə onun yaxalığı və manjetləri krujevalarla bəzədilirdi.

Məhz XVIII əsrdə Fransada yeni bədii stil olan “rokoko” (“nəzakətli stil”) stili əmələ gəlir. Bu dövrdə kostyumları, baş geyimlərini, ayaqqabıları ən qiymətli daş – qaşlar ilə bəzəməyə başlayırlar.

Fransada modanın həqiqi qanunvericisi Mariya – Antuanettanın modistkəsi Roza Berteni “modanın naziri” adlandırıldılar. R.Berteni birinci kutyurye hesab etmək olar. O kraliçaya ilk yeni don və şlyapa modelini təqdim etmişdir. O, həftədə iki model tərtib edirdi. XVIII əsrdə İngiltərənin paytaxtı London modanın ikinci mərkəzinə çevrilmişdir. Beləliklə, burjuaziyanın yeni sinfi öz modasını yaratmışdır. Burada rahatlığı təmin edən yeni formalı, frak və redinqotdan ibarət klassik geyim yaranır. İngiltərədə antik irsə qayıdaraq yeni moda stili yaranır. Qadın və kişi geyimində antik stil Böyük Fransa inqilabı ərəfəsində ən yüksək moda sayılırdı.

3.2. XIX əsrin birinci yarısında Avropa geyim əşyalarını inkişaf yollar

Burjua cəmiyyətində, xüsusilə XIX əsrin əvvəllərində qadınlar kişisinin özünəməxsus maddi və sosial müvəffəqiyyətinin viziti hesab olunurdu. Moda çox tez sənayenin inkişafına uyğun şəkildə dəyişirdi. Bir geyim tərzini başqasını əvəz edirdi. Tədricən həmin dövrün qəhrəmanlarının – bankirlərin, zadəganlarının, sahibkarların həyat obrazına uyğun olan geyimlərin universal formaları yaranırdı. Kostyum artıq çoxrənglilikdən və dekorativlikdən uzaq olaraq uniformaya daha yaxın formalar almaqdaydı.

Həmin dövrdə Avropada Napoleonun özü özünü imperator elan etməsi bu XIX əsrə qədəm qoyan zaman özü ilə birlikdə modada da yeni fikirlərin yaranmasına səbəb olmuşdur. Həmin dövrdə geyimdə də müxtəlif sadələşmə görülürdü. Həm qadınların, həm də kişilərin geyimlərində Yunan və Roma geyimlərinin qədim xüsusiyyətləri nəzərə çarpırdı. Bu dövrdə Fransada Napoleonun imperiya qurması nəticəsində özü ilə birlikdə geyimlərdə yaranan dəb “Ampir” adlanırdı. Bu dəb kostyumlarda bel kəsinin yuxarıda olması ilə başlayan dəb, Fransız rəssamı olan Jacques Louis Davidin əsərlərində təsvir edilmiş və ölümsüzləşmişdir. Paris, Milan, Florensiya və Venesiyada nəşr olunan bir sıra moda jurnallarında Davidin bu əsərlərinə böyük yer ayrılmışdır. Həmin dövrdə Paris yenə də moda mərkəzi sayılırdı. XIX əsrin əvvəllərində ilk dəfə Parisə xaricdən xəz paltolar gəlməyə başladı. Bu vaxta qədər kəşmir şalından istifadə edilirdi.

Fransada baş vermiş inqilab başqa ölkələrə də çox böyük təsir etmişdir. Həmin dövrün geyimi müasir dövrümüzdə istifadə edilməkdədir. İmperiyada istifadə edilən bir neçə yüksək bel kəsimi, ağ geyimlər indi də dəb olmuşdur. XIX əsrin əvvəllərində Napoleonun həyat yoldaşı olan Jozefina gözəllik və parlaqlığın simvolu adlandırılmışdır. Jozefinanın geyimlərinin hazırlanması üçün böyük məbləğdə pul ayrılmışdır. Onun geyimlərində bel kəsimi yuxarıda olub, həddindən artıq dekoltelərlə dəb halına salınmışdır. Ağır məxmər pləş, geri hissəyə doğru sallanan zərif quyruq detallar meydana gəlmişdir. Əsrin sonlarında bel kəsimi

getdikcə öz təbii yerinə gəlmiş, başlanmış romantik dövrün yeni cizgiləri qərarlı və səssiz halda ortaya çıxmışdır. Qadınlar daha çox incə bel görünüşünə əhəmiyyət verirdilər. 1832 – ci ildən sonra cavan qadınlar axşam geyimlərində ən çox ətlər qabarıq formada hazırlanan dekolteli paltarlar geyinirdilər. 1840 – cı illərdə paltarlarda bədən hissələr dar və bellər incədir. Gecə paltarlarının yaxaları isə çiyinlərdən aşağı idi. Gündüz paltarlarında olan yaxa qapalı olurdu. Gündüz geyimləri ilə daha çox şallar və plaşlar da istifadə edilmişdir.

Həmin dövrdə Napoleonun sarayında olan qadın dərziləri İspan imperatriçasının istifadə etdiyi romantikani bəyənməsini nəzərə tutaraq qadın ətəyi üçün yeni olan dəstək “Crinoline”ı yaratmışlar. Crinoline yaradılanda sərt parçadan düzəldilmiş qabarıq ətək hissəsi olan qadın geyimi olmuşdur. Paltar əsasən konus formasındadır. Bu paltar ancaq saray ballarında həmçinin aristokratların axşam əyləncələri zamanı geyinilirdi, burjuaziyalar arasında qəribə və kobud görünüşə malik idi. 1869 – cu ildə həmin dövrdə Kraliça Viktoriya və Şahzadə Metterniçin bu geyim formasını bəyənəndikləri, yeni geyim forması cərəyanının yaranmasına səbəb olmuşdur. Yeni hazırlanan formada ətəyin qatlarından biri arxa hissəyə çəkilib omba üzərində qıvrım ilə qabarıqlıq yaradıldı.

Həmin dəb 1870 – ci ilin sonlarında ölkədə daha çox şişirdilmiş formada istifadə edilməkdəydi. Omba hissə arxadan yastıqla dəstəklənmiş və qol hissələr dirsəyə qədər olurdu. Arxası quyruqlu olan paltarlar əsasən pencəklə geyinilirdi. Həmin illərdə “Polones” adlandırılan bu paltarlar, bədənə tam şəkildə oturan ətləri drapirovkalı paltarlar hədsiz bəyənilmişdir. Həmin paltarlarda ətəyin ön hissəsi yerə qədər olurdu, arxa hissəsi isə quyruq formasında uzanırdı. Geyinən zaman sanki ön hissəyə doğru əyilmiş olaraq görünür. Qolları uzun və dar olurdu. Bədənin ön hissəsi düymələrlə bağlanılaraq, dik və yüksək yaxalar istifadə olunurdu və gödəkçələr artıq astarlanmışdır. 1893 – cu ildə bədənin boy hissəsi tam belin üzərinə gəlmişdir. Bəldə isə sıx kəmərdən istifadə olunurdu. Dik və sərt yaxası olan kişi köynəyini xatırladan köynəkl modelləri geyilmişdir. Dəniz paltarlarında isə geniş qollar, qapalı olan yaxa, bel hissəyə tam oturan bol ətlər və uzun şalvar ilk dəfə olaraq qadın geyimlərində dəb olmuşdur.

Fransa dəbi XIX əsrlərdə ümumdünya sərgisində birinci yeri tutmuşdu. XIX əsrdə dəbdə iki cərəyan yaranmışdı: idman stilinə meyilli və dekorasiyası zahiri görkəmi ilə maraqlandıran.

XIX əsrin axırında modada yeni geyim növü olan günəşəbənzər tumanlar, dilim kimi qol meydana gəldi. İdman və mərasim geyimini birləşdirən modern üslub yarandı. 1900 – cu illərdə Şərqi rəngarəngliyi Paris dəbini ələ alır.

XIV Lyudoviqin dövründə qadın modasına xüsusilə fikir verilirdi, çünki qadınlar bu dövrdə saray adamları arasında daha çox diqqət mərkəzində idilər. Qadınlar XIX əsr fransız sarayının bəzəyi hesab edilirdi.

3.3. II Dünya müharibəsindən sonrakı dövrün moda mənzərəsi

II Dünya müharibəsi, dünya modasını sonsuza qədər dəyişdirmiş və yeniləşimdir. Almaniya moda üzərində nəzarətini ələ keçirməyə başladı. Fransa moda evlərini Berlinə daşıyaraq Berlinin, dünyanın moda mərkəzi olmağını istəyirdi.

Müharibədən əvvəl Nyu–York modeliyərləri Atlantik okeanının ətrafına gəzintilər təşkil edərək, hər il Fransadakı nəzərə çarpacaq və zəngin moda şoularında iştirak edir, geriyə qayıtdıqları zaman isə Parisdəki modanı kopyalayırıldı. Bunun nəticəsində Birləşmiş Millətlər Paris'dən uzaqlaşmağa başladığıda, yeni stil yaratmaq təşəbbüskarlığına başladılar və önəmli olan idman geyiminə üstünlük verdilər. Bunun nəticəsi olaraq da dünyanın idman geyim mərkəzinə çevrildilər. 1941 – ci ildə hökumət bütün təbii parça anbarlarını müsadirə etdi. Süni ipək parça sənayesi sürətlə yayılmağa başladı və neylon corablar aradan qalxdı.

1942 – ci ildə US Government War Production Board geyimin hər görünüşündən nizam-intizam yaratdı və təbii ipəkdən istifadəsinə məhdudiyət qoydu. Nəticədə mülkü geyimdə istifadə olunan yun tədarüku, hərbi ehtiyacları ödəmək üçün 68.000 ton endirildi. Bütün ölkələrdə bu məqsədlə həyata keçirilən istehsallar süni iplə hazırlanmağa başlandı. Bundan ən çox istifadə olunanlar arasında xüsusilə viskoz ipək və süni ipək əsas yer tuturdu. Ancaq, buna baxmayaraq onlar yaxşı əvəzedici deyildi, çünki isti saxlamır və elastikliyi demək olar ki yox dərəcəsində idi.

Amerikan dizaynerlərinin moda üzərində liderlik etdiyi idman geyim modası ilk dəfə lisey şəhərcikdə dəbə mindi və nəticədə cəmiyyətin hər təbəqəsi və hər yaş qrupuna ilə uyğunlaşdırıldı. 25 Avqust 1944 – cu ildə nəhayət Almaniyanın Parisi işğal etməsi ilə dünya moda səhnəsinə təkrar çıxan Fransadakı 53 modelyer birləşərək müxtəlif yerlərdə sərgi təşkil etdilər. Müharibənin sonunda məcbur geyilən köhnə, yamanmış geyimlərdən tənqə gələn qadınlar dəyişiklikliyə hazır idilər və bununla da moda yumşaq, dişi və romantik abu – havaya büründü.

Bu dövrdə əsas planda olan detallar isə ətəyin kənarlarında, yaxalarda, bellərdə birləşik və a – line ətəklər, köynəklər, büstqalter və kəmər olaraq 2 hissəyə bölünən korset və təkrar meydana çıxan neylon corablar üstünlük təşkil edirdi. Təbii ki, müharibə başa çatdıqdan sonra mənfi təsirlər sadəcə qadın modasında görülmədi, kişi modası da bundan olduqca təsirləndi. Üslublar tam kəsik və uzundan ibarət idi. Bu dəyişiklikliyin bir səbəbi də müharibə vaxtı qıtlığa qarşı əks reaksiya idi. Uzun paltolar və tam kəsik şalvarlar bolluğun və dəbdəbənin nişanəsi olaraq görülürdü. Bu geyimlərdə dəbdəbədən tutmuş, sadəliyə qədər bütün rənglər var idi. Hündür binalar, eqzotik ağaclar, limuzinlər, ro-deo (amerikan oyunu) ilə məşğul olanlar, günəşin batışı və bəzən də pin –up qızları qalstukların üzərində görülən formalar idi.

II Dünya Müharibəsindən sonra Parisin yüksək modadakı gücünü geri qazanması ilə Amerikan dizaynerləri idman geyim sahəsində operativlik, etibarlılıq və hörmət qazandılar. Müharibədən sonra modada ən böyük dəyişikliklərdən biri də kişi modasının gündəlik köynəklərlə uyğunlaşması oldu. Hawayi köynəkləri 1946 – 47 – ci illərdə ilk dəfə Kaliforniya və Florida çimərliklərində geyildi. Bu köynəklər parlaq rənglərdən hazırlanırdı və üzərində meyvə, çiçək, alov, qadın, dəniz rəsmləri var idi. Bu dövrün sonunda kişilər formalardan yorulmuşdu və yeni bir görünüş istəyirdi. Amerikan dizaynerləri dünyanın idman geyimi üzərindəki suverenliklərindən əl çəkdilər. Amerikanın idman geyimindəki trendlərini ilk öncə Avropa tətbiq etməyə başladı. Gənc insanlar tarixdə ilk dəfə modanın əsasını qoydular, yaşlılar da onları izləməyə başladı.

1950 –ci illərdəki kişilərin geyim alış tezlikləri bir –birləri arasında fərqlilik göstərirdi. Orta təbəqəyə mənsub olanlar, işləyənlərlə müqayisə edildikdə, daha tez –tez dəst geyim alırdı. Bu hadisə 1988- ci illərə qədər baxmayaraq ki, bu dövrdə alınan geyimlər dəst kostyumlardan cins, idman köynəkləri, idman geyimlərinə keçid baş tutsa da davam etdi.

Ancaq 1973 –cu ildə işləyən kişilərin, orta kateqoriyalardakıların müqayisə edildikdə daha çox cins, idman köynəyi, idman geyimləri kimi rahat geyimlərə

üstünlük verdikləri görüldü. Bu idman geyimlərindən istifadə etmək, iş geyimlərini geyinməkdən daha çox postmodernist abu – havası yaradırdı.

Qadınlar 1950 – ci illərdə “Cigarette”adlandırılan dar şalvarlar, çiçək naxışlı dişli detalların üstünlük təşkil etdiyi “dar və qısa pencəklər” geyinirdi. 1960 – cı illərdə başlayan hazır geyim (prêt – a – porte) anlayışı, moda tarixi şüurunu podiumlara daşımağa başladı. Modaya təsir göstərən mühüm cərəyanlar, arxivlərin tədqiq olunması vasitəsilə yenilənməsi nəticəsində yarandı. 1960 – cı illərdə mini əmək ‘küçə tərzi’ mənimsənməyə başlandı.

Müharibədən sonrakı dövrdə kişi formaları, kişilərlə oxşar işlərdə çalışan qadınlar da görünməyə başladı. 1940 – cı illərdə fəhlə kimi çalışan qadınlar kişilərlə eyni geyimləri geyirdi. Ətəklər şalvarlarla yer dəyişirdi, kişilərin geydiyi ilə oxşarlıq təşkil edən şalvar, qalstuk, şapkadən ibarət dəstlər hazırlandı. Ondan sonra dəmiryolu konduktorları, tibb bacıları və hava yolları stüardessaları işlərinin bir hissəsi olaraq uniformalar geyinməyə başladılar. 1978 – ci illərdəki kolleksiyalarda, fərqli bazar və daha az dəyişiklik üçün küçə pank geyimlərinin ağır elementləri – qara şalvarlar, zəncirli və çəngəlli, iynəli dəri pencəklər istifadə olunmağa başlandı.

Nəticə və təkliflər

Geyim əşyaları insanın daxilindəki aləmini, onun zənginliyini açır. Onun geyim əşyalarında müəyyən qədər milliliyin olması onu tarixinə, adət-ənənələrinə bağlayır. Geyim əşyaları ictimai nəzarətin bir vasitəçisi olmaqla yanaşı, eyni zamanda təbəqələrarası münasibətiləri də tənzimləyir. Geyim əşyaları bizim bildiyimizdən də artıq dərin məna kəsb edir. Moda əyləncə sənayesinin bir ünsürü olaraq, güclü istiqamətləndiricidir. Moda ictimai güc tərəfindən təsdiqlənən şəxsiyyətlərin cəmiyyətdə nümayiş olunduğu bir sahədir. Müasir dövrdə dəbə iyerarxik şəkildə baxdıqda görürük ki, dəb insanın öz ictimai mövqeyini müəyyən etmə, Beləcə də müəyyən bir ictimai sinfin üzvü olduğunu göstərmə vasitəsidir. Modanı izləmək çox pul tələb edən bir prosesdir. Çox vaxt insanlar maddi gücünü nümayiş etdirir. Müasir dövrdə yerli, eləcə də dünya modelyerlərinin Şərqi ölkələrinin, həmçinin Azərbaycan geyim əşyalarına xas olan dizayn elementlərinə – paltar üzərində şəbəkəli, ornamental naöişlərin salınması, bəzələrdə qaşlardan, muncuqlardan istifadə edilməsi, dəmir pullarla geyim əşyalarının dekorlaşdırılması, həmçinin qol və ya sinə hissəsinin elementlərinə, milli geyim əşyaları aksesuarlarına edilən müraciət Avropa və Şərqi geyim əşyalarının yaxınlaşmasına yenidən səbəb olmuşdur..

XXI əsrin bizim tarixində öz izlərini qoyan Azərbaycanın modelyerləri artıq, əsrlər boyu və hal – hazırda bir sıra ölkələrdə keçirilən moda günlərinə, beynəlxalq müsabiqələrə dəvət edilir, onların əməkləri moda biliciləri tərəfindən qiymətləndirilir. artırmışdır. Əvvəllər dünya modasında baş verən yeniliklər haqda məlumatlar dolay yollarla, çətinliklə əldə olunurdusa, son illər informasiya xidmətlərinin genişlənməsi sayəsində bu məsələ xeyli asanlaşmışdır. Həmçinin əhalinin alıcılıq qabiliyyətinin artması nəticəsində Azərbaycanda butiklərin sayının çoxalması, bir çox dünya brendlərinin yerli bazarlarda təqdim edilməsi adi hal almışdır.

Beləcə, gənc modelyerlərimiz xalqımızın milli koloriti və estetik zövqünü önəmli tutaraq “müasirlik və milli xüsusiyyətləri”n sintezi nəticəsində yeni geyim

əşyaları kolleksiyaları yaradaraq dünya moda sferasına çıxmalı və bu sahədə öz sözlərini söyləməlidirlər.

İnsanın daxili aləmini tərənnüm edən geyim böyük tarixi yol keçmişdir. Geyimlər ilk vaxtlarda yalnız qoruyucu rolunu oynasa da artıq orta əsrlərdə insanların cəmiyyətdəki yeri, maddi vəziyyətini tərənnüm edirdi. Hətta qədim dövlətlərin geyimlərində bədii dekorativ quruluşa xüsusi fikir verilirdi.

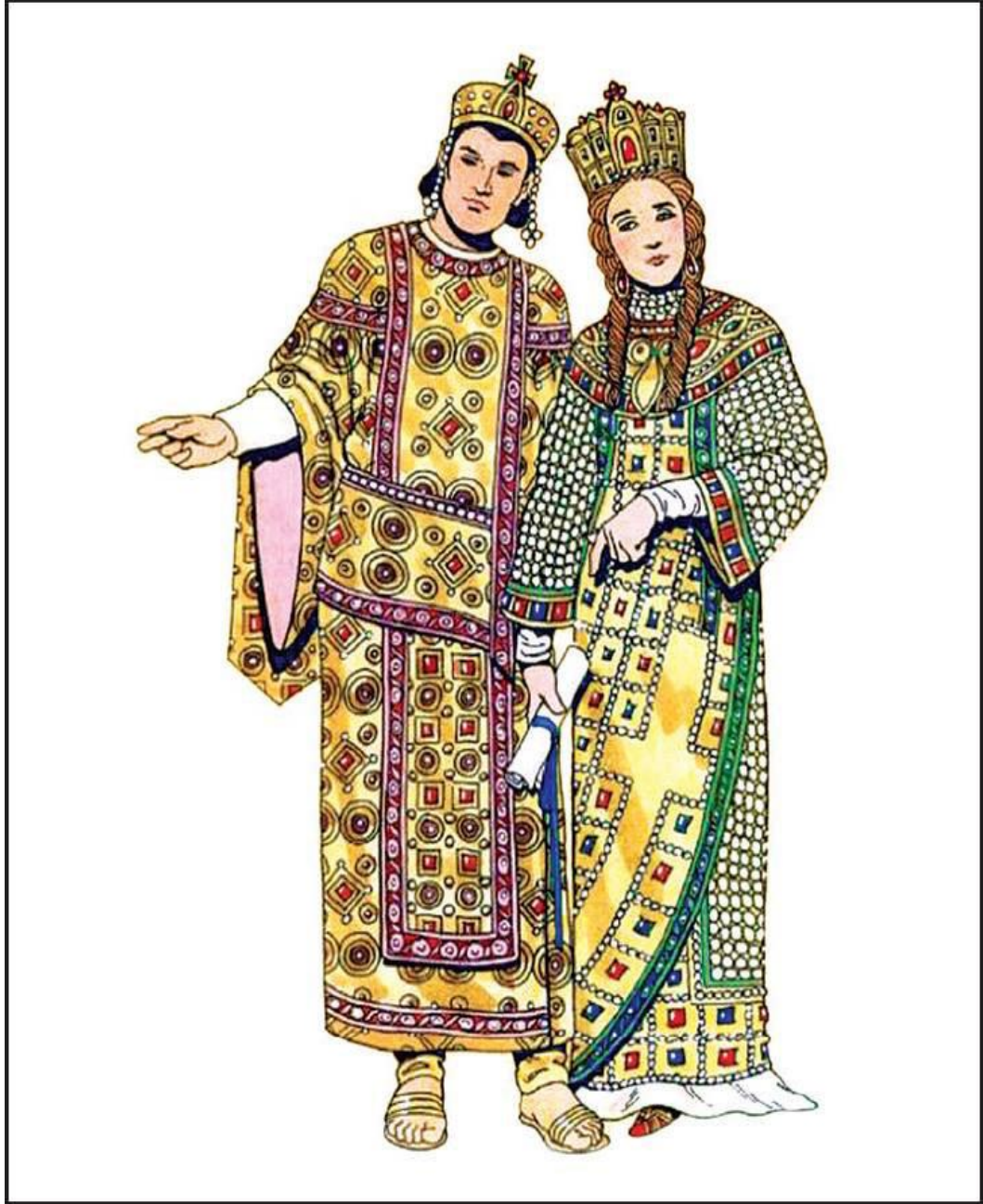
İnsan bütün dövrlərdə gözəl və dəyişik görünmək üçün geyiminə bəzəyir və onu daha yaraşığı edərək, bununla gözəlliyə olan tələbini ödəyir. Xüsusi estetik bədiiliyə malik zəngin dekorasiya olunmuş geyim sahibinin hansı təbəqəyə aid olduğundan xəbər verirdi. Bu estetik funksiya geyimin digər növ funksiyasını (sosial funksiya) üzə çıxarırdı. Sınıf cəmiyyətin müxtəlif inkişaf mərhələlərində müxtəlif sosial təbəqələrin nümayəndələrinin geyimi formaca eyni idi, geyim yalnız parçanın keyfiyyəti və bəzəmələrin zənginliyi ilə fərqlənirdi.

Bildiyimiz kimi, bütün xalqların istər ictimai, istər siyasi, istər iqlim şəraitindən asılı olaraq zaman – zaman formalaşmış özünəməxsus zəngin çalarlı milli geyim növləri vardır. Öz xalqının tarixini yaşadan bu heç bir dəyişiklik olmadan, müəyyən qədər gündəlik həyatda, yaxud da etnik üslub çərçivəsində müasir stilizasiyalarla indiki dövrümüzdə istifadə olunur.

Ədəbiyyat siyahısı

1. Dünyamalıyeva S.S. Moda tarixi və dünya xalqlarının milli geyimləri. Bakı: Təfəkkür, 2013.
2. Paşayev B.S, Məmmədova L.H, Ağamalıyeva Y.Ç, Moda və kostyumun tarixi. Bakı, 2009
3. Горина Г.С. Народные традиции в моделировании одежды. Москва: Изд. Легпромиздат, 1994.
4. Зомбарт В.А., Народное хозяйство и мода. Москва: Изд. СПб., 1994.
5. Каминская Н.М. История костюма. Москва: Изд. Легкая индустрия, 1977.
6. Козлова Т.В. Основы теории проектирования костюма. М. Легпромиздат, 1988.
7. М. Н. Мерцалова, История костюма : очерки истории костюма, Москва: Искусство, 1972.
8. Moda и стиль. Современная энциклопедия. Москва: Изд. Аванта+, 2002.
9. Moda и стиль. Современная энциклопедия. Москва: Изд. Аванта+, 2002.
10. Moda XX века. Коллекция Института костюма Киото [Изоматериал] / [пер. с англ. Л. А. Борис ; науч. ред. Г. Г. Галаджева ; глав. ред. Т. И. Хлебнова ; ред. Т. А. Граблевская, Ю. Ю. Котова]
11. Пармон Ф.М. Композиция костюма: Изд. Легкая промышленность и бытовое обслуживание, 1985
12. Коммиссаржевский Ф. История костюма. Минск: Изд. Литература, 1998
13. М. Колева, Т. Евсеева, История костюма в рисунках Франсуазы Карон, Москва: Мир энцикл, 2011

ƏLAVƏLƏR

Şəkil 1. Antik dövr. IV-VI əsrlər Bizans geyimi.

Şəkil 2. Antik geyim forması. III-V əsr

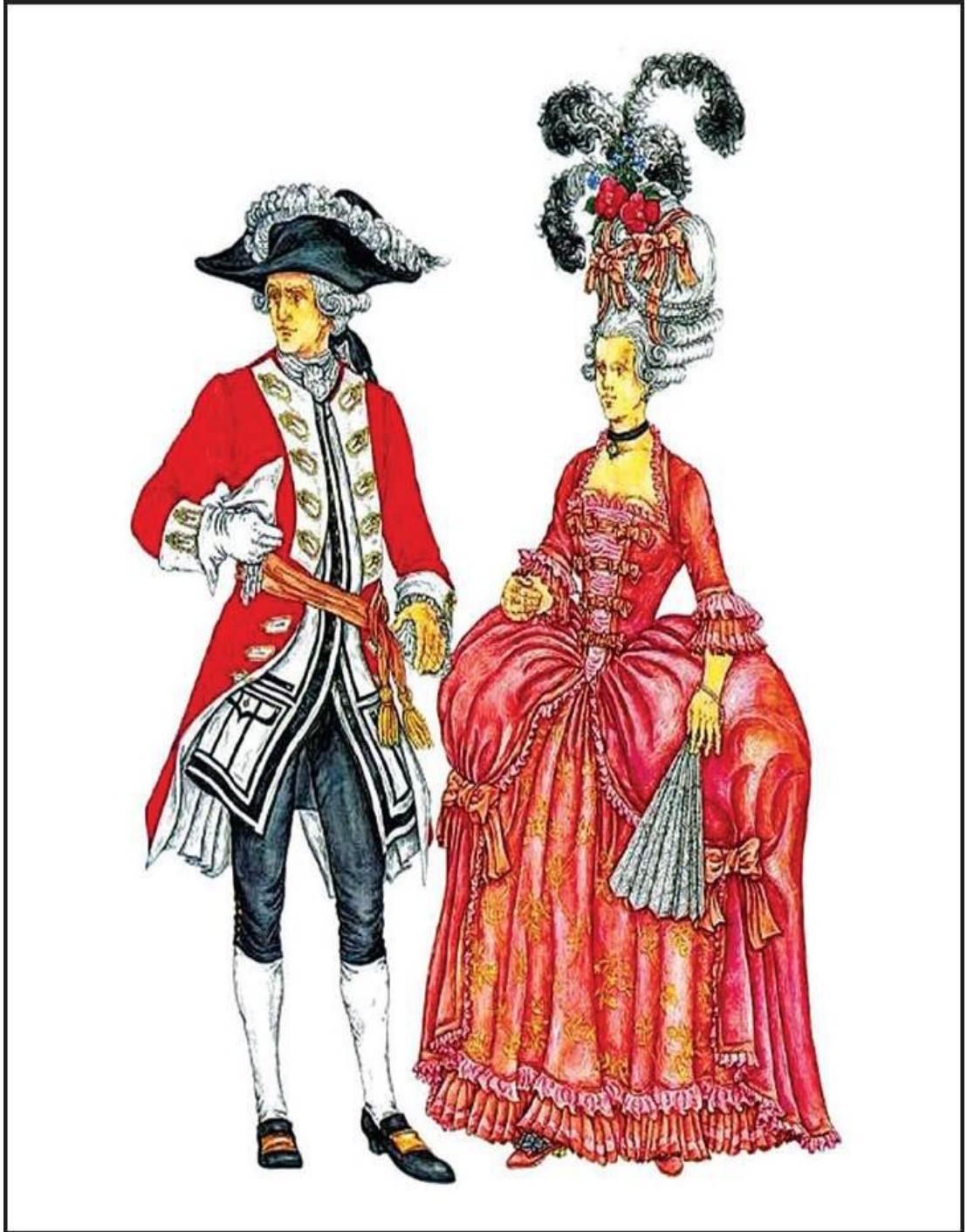
Şəkil 3. İngilis geyim forması XVII-XVIII əsrlər.

Şəkil 4. Roman geyim forması. X-XII əsr

Şekil 5. İspan geyim forması. XV-XVII əsr.

Şakil 6.Fransız barokko geyimi. XVII əsr

Şəkil 7. Qərbi Avropa rokoko geyimi. XVIII əsr